

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

**КАФЕДРА СТРАХУВАННЯ, БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ ТА РИЗИК-
МЕНЕДЖМЕНТУ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УМОВАХ
СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ УКРАЇНИ**

Студентки магістратури денної
форми навчання,
спеціальності 072 «Фінанси, банківська
справа та страхування»
освітньої програми «Фінансові інститути та
ризик-менеджмент»
Горбатюк Юлія Володимирівна

Науковий керівник:
д.е.н., професор
Приказюк Наталія Валентинівна

Засвідчую, що в цій дипломній
роботі немає запозичень із праць
інших авторів без відповідних посилань
Студент _____
(підпис)

Робота допущена до захисту в Екзаменаційній комісії рішенням кафедри
страхування, банківської справи та ризик-менеджменту від «19» травня 2023 р.,
протокол №13

В.о. завідувача кафедри страхування,
банківської справи та ризик-менеджменту,
доктор економічних наук, доцент
Шолойко Антоніна Сергіївна

(підпис)

Київ - 2023

АНОТАЦІЯ

Горбатюк Ю.В. Ризик-менеджмент банківських установ в умовах сучасних викликів України

Кваліфікаційна магістерська робота за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування. – Кафедра страхування, банківської справи та ризик-менеджменту, економічний факультет, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

Кваліфікаційну магістерську роботу присвячено ризик-менеджменту банківських установ, як ключових гравців динамічного ринку фінансових послуг, в умовах сучасних викликів України.

У роботі з'ясовано сутність поняття «банківський ризик», ґрунтуючись на тому, що існує певна ймовірність відхилення очікуваних показників банківської діяльності від очікуваних, яка виникає під впливом зовнішніх і внутрішніх умов, наслідками якої можуть бути: позитивний, негативний або нульовий результат. Розглянуто узагальнену класифікацію банківських ризиків, ключові групи банківських ризиків та ключові методи управління ними.

Окреслено інституційно-правове забезпечення ризик-менеджменту банківських установ в Україні, виявивши ключову роль регулятора – Національного банку України та значення інших нормативно-правових актів та законів. Розглянуто особливості управління банківськими ризиками в умовах сучасних викликів та динаміку показників прояву банківських ризиків. Акцентовано увагу на важливості нормативів, які встановлює регулятор та окремих підходів банківських установ. Проведено компаративний аналіз політик ризик-менеджменту державного банку, комерційного банку з вітчизняним та з іноземним капіталом.

Розроблено модель впливу факторів макроекономічного середовища на сукупний ризик банківських установ України та встановлено, що на банківський ризик впливають обсяги валового внутрішнього продукту, базовий індекс споживчих цін, середня заробітна плата, зовнішній борг України та капітал комерційних банків.

Надано практичні рекомендації щодо удосконалення ризик-менеджменту банківських установ в умовах сучасних викликів України, зокрема підкреслено важливість використання сучасних технологій для збору та впорядкування даних. Окреслено важливе місце моніторингу в ризик-менеджменті банківських установ та взаємодії банків з державними та міжнародними фондами у контексті гарантій.

Ключові слова: банківська система, банківський ризик, ризик-менеджмент.

Список публікацій магістра:

1. Загороднюк Ю. В. Сучасні підходи до управління проблемними кредитами в банках. *Причорноморські економічні студії*. №73. Одеса. 2022 р.
2. Загороднюк Ю. В. Методи управління кредитним ризиком банку в умовах сучасних викликів України. *XIV Міжнародна науково-практична конференція «Грудневі читання»* Київ. 2022 р.
3. Загороднюк Ю. В. Кредитний ризик банків в умовах повномасштабного вторгнення в Україні. *XXI Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна»* Київ. 2023 р.
4. Y. Zahorodniuk. Assessment of the quality of the loan portfolio of Ukrainian banks from the standpoint of the non-performing loans. VI International Scientific and Practical Conference. *Innovations and prospects of world science. Vancouver. 2022.*

Horbatiuk Y.V. Banking risk-management in the conditions of modern challenges of Ukraine

Master's degree diploma paper of specialty 072 Finance, banking and insurance. – Department of insurance, banking and risk management, Economic faculty, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2023.

The master's thesis is devoted to the risk management of banking institutions, as key players in the dynamic market of financial services, in the conditions of modern challenges of Ukraine.

The thesis clarifies the essence of the concept of "banking risk", based on the fact that there is a certain probability of deviation of the expected indicators of banking activity from the expected ones, which arises under the influence of external and internal conditions, the consequences of which can be: a positive, negative or zero result. The generalized classification of banking risks, key groups of banking risks and key methods of their management are considered.

The institutional and legal provision of risk management of banking institutions in Ukraine is outlined, revealing the key role of the regulator - the National Bank of Ukraine and the importance of other normative legal acts and laws. The peculiarities of banking risk management in the conditions of modern challenges and the dynamics of indicators of the manifestation of banking risks are considered. Attention is focused on the importance of standards set by the regulator and individual approaches of banking institutions. A comparative analysis of risk management policies of a state bank, a commercial bank with domestic and foreign capital was conducted.

A model of the influence of macroeconomic environment factors on the aggregate risk of banking institutions of Ukraine was developed and it was established that the volume of gross

domestic product, the basic index of consumer prices, the average salary, the external debt of Ukraine and the capital of commercial banks affect banking risk.

Practical recommendations on improving the risk management of banking institutions in the conditions of modern challenges of Ukraine are given, in particular, the importance of using modern technologies for collecting and organizing data is emphasized. The important place of monitoring in the risk management of banking institutions and the interaction of banks with state and international funds in the context of guarantees is outlined.

Keywords: banking system, banking risk, risk management.

List of Master's publications:

1. Y. Zahorodniuk Modern approaches to managing problem loans in banks. *Black Sea Economic Studies*. No. 73. Odesa. 2022
2. Y. Zahorodniuk. Methods of bank credit risk management in the conditions of modern challenges of Ukraine. *XIV International Scientific and Practical Conference "December Readings"* Kyiv. 2022
3. Y. Zahorodniuk. Credit risk of banks in the conditions of a full-scale invasion of Ukraine. *21st International scientific and practical conference of students, postgraduates and young scientists "Shevchenko Spring"* Kyiv. 2023
4. Y. Zahorodniuk. Assessment of the quality of the loan portfolio of Ukrainian banks from the standpoint of non-performing loans. *VI International Scientific and Practical Conference. Innovations and prospects of world science*. Vancouver. 2022.

Зміст

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1.....	7
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ.....	7
1.1 Сутність ризиків в банківській діяльності та фактори, що їх спричиняють.	7
1.2 Класифікація ризиків банківських установ.....	12
1.3 Методи управління ризиками банківських установ.....	16
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНА ПРАКТИКА РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ.....	22
2.1 Інституційно-правове забезпечення ризик-менеджменту банківських установ в Україні.....	22
2.2 Особливості управління банківськими ризиками в умовах сучасних викликів.....	26
2.3 Компаративний аналіз політик ризик-менеджменту вітчизняних банків..	40
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ	45
3.1 Модель впливу факторів макроекономічного середовища на сукупний ризик банківських установ України.....	45
3.2 Практичні рекомендації щодо удосконалення ризик-менеджменту банківських установ в умовах нових викликів України	51
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ.....	72

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Економічна та політична нестабільність мають тенденцію до нарощення як на рівні локальних економік, так і на світовому рівні. В умовах динамічно змінюваного середовища дуже важливо, аби в умовах складно прогнозованих ситуацій важливі гравці фінансових ринків мали міцне становище. Банківські установи є головними учасниками ринку фінансових послуг більшості держав, в тому числі і України, тому їм надзвичайно важливо оперативно реагувати та пристосовуватись до нових викликів. Зважаючи на високий рівень розвитку інтеграційних процесів відбувається нарощення чутливості локальних банківських установ до ситуацій, що виникають у світовому економічному, політичному та геополітичному просторах на рівні із викликами національних економік.

Останні роки виявились важкими для вітчизняного банківського сектору. Реформування банківської системи, банкопад, пандемія, повномасштабне вторгнення та окупація частини територій України спричинили необхідність швидких змін у системах ризик-менеджменту банківських установ. Саме тому, важливою є розробка практичних рекомендацій щодо напрямків удосконалення ризик-менеджменту банківських установ як інструменту забезпечення фінансової безпеки банку. Така система має включати управління як глобальними ризиками, так і тими, що виникають у середовищі національної економіки.

Рівень розробки теми дослідження у науковій літературі. Дослідженню теоретичних, методологічних і методичних аспектів управління банківськими ризиками присвячено праці багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців.

Зокрема, питання визначення економічної сутності, функцій та завдань системи ризик-менеджменту розглядали у своїх працях такі науковці, як: В. Бобиль, А. Старостіна, О. Пернарівський, Л. Примостка, Л. Шустер. Методи та інструменти ризик-менеджменту досліджено в наукових працях І. Андрієвської,

А. Лучаківської, А. Максимової, С. Науменкової, Л. Прийдуна, Н. Приказюк, М. Суганяки та багатьох інших.

Проте, сучасні виклики, зокрема нестабільність геополітичної ситуації, наслідки коронакризи поряд із діджиталізацією та подальшою інформатизацією світової економіки, змушують банківський сектор України оперативно адаптуватись до нових умов і застосовувати нові ефективні інструменти управління ризиками задля забезпечення належного рівня фінансової безпеки банківських установ. Саме тому, проблема формування ефективного ризик-менеджменту банківських установ є надзвичайно актуальною і має практичну цінність.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є узагальнення теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо ризик-менеджменту банківських установ в умовах сучасних викликів України.

Відповідно до визначеної мети в роботі передбачено розв'язання таких **завдань**:

- Визначити сутність ризиків в банківській діяльності та фактори, які їх спричиняють.
- Систематизувати класифікацію ризиків банківських установ.
- З'ясувати методи управління ризиками банківських установ.
- Розглянути інституційно-правове забезпечення ризик-менеджменту банківських установ в Україні.
- Охарактеризувати особливості управління банківськими ризиками в умовах сучасних викликів.
- Здійснити компаративний аналіз політик ризик-менеджменту вітчизняних банків.
- Розробити модель впливу факторів макроекономічного середовища на сукупний ризик банківських установ України.
- Обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення ризик-менеджменту банківських установ в Україні.

Об'єктом дослідження є процес управління ризиками вітчизняних банківських установ.

Предметом дослідження виступають теоретичні, методичні та практичні аспекти ризик-менеджменту банківських установ в умовах сучасних викликів України.

Методи дослідження. Розв'язання поставлених завдань зумовило використання наступних методів дослідження: критичного аналізу, наукового абстрагування, логіко-діалектичний метод при визначенні категорії «банківських ризиків» та «ризик-менеджмент», класифікаційно-аналітичного – при класифікації підходів до впорядкування банківських ризиків та методів управління ризиками банків, аналізу і синтезу при розгляді інституційно-правового забезпечення управління банківськими ризиками. Особливості управління банківськими ризиками в умовах сучасних викликів в Україні охарактеризовано за допомогою методів порівняння, систематизації та узагальнення фактичних даних. Ряд графічних методів було використано для опрацювання і узагальнення статистичних даних та їх відображення в найбільш зручній формі для сприйняття. Практичні рекомендації щодо покращення ризик-менеджменту банківських установ було сформовано завдяки методам логічного узагальнення, математичних методів та методами побудови економетричних моделей.

Інформаційною базою дослідження виступили Закони та інші нормативно-правові акти вітчизняного законодавства, нормативні та статистичні дані Національного банку України щодо показників банківської системи в цілому та в розрізі окремих банківських установ, напрацювання вітчизняних вчених щодо теоретичних та практичних засад ризик-менеджменту банківських установ, монографії, періодичні видання, матеріали наукових конференцій, довідкові видання.

Апробація результатів.

Результати дослідження було оприлюднено на науково-практичних конференціях, зокрема на XIV Міжнародній науково-практичній конференції

«Грудневі читання» у грудні 2022 р. та на XXI Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна» у квітні 2023, де вони отримали належну оцінку. Також, було опубліковано наукову статтю на тему: «Сучасні підходи до управління проблемними кредитами в банках» у 73 випуску наукового журналу «Причорноморські економічні студії» в лютому 2022 року.

Структура роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Повний обсяг дипломної роботи – 60 сторінок комп'ютерного тексту, в тому числі 20 таблиць, 18 рисунків, а також 88 пунктів у списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

1.1 Сутність ризиків в банківській діяльності та фактори, що їх спричиняють.

Банківські установи – одні із ключових гравці ринку фінансових послуг як вітчизняного, так і світового. Зважаючи на те, що банки акумулюють значні обсяги ресурсів, важливо, аби управління акумульованими ресурсами здійснювалось на якісному рівні та з урахуванням можливих ризиків, які виникають в ході діяльності банків.

Для того, аби оперувати терміном «банківський ризик, з’ясуємо його теоретичне підґрунтя. Не існує єдиного підходу до визначення поняття банківського ризику, вітчизняні вчені трактують дане поняття переважно відштовхуючись від наслідків, які він може спричиняти. Деякі визначення вітчизняних науковців наведено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Визначення поняття «банківський ризик»

№	Автор	Визначення
1.	Примостка Л. О.	ймовірність недоотримання доходів або зменшення ринкової вартості капіталу банку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх чи внутрішніх чинників.
2.	Фастовець М. О.	ймовірність отримання доходів менших від очікуваних і подальшого зниження вартості активів.
3.	Бондаренко Л. А.	можливість прийняття раціонального чи нераціонального управлінського рішення в рамках якого можна дати кількісну та/або якісну оцінку дії факторів і, як наслідок, отримати один із трьох економічних результатів: позитивний (прибуток), нульовий і негативний (збиток).

4.	Васильєва Т. А.	кількісно оцінена ймовірність невідповідності обсягових, просторових та часових параметрів фінансових потоків банку очікуваним, яка формується у результаті цілеспрямованої дії або бездіяльності зацікавлених суб'єктів економічних відносин, що відбивається на зміні його фінансового стану та динаміки розвитку.
5.	Забчук Г.М., Іващук О. О.	ймовірність виникнення несприятливих подій, які негативно впливають на капітал, ліквідність або в цілому фінансову стійкість банків.

Джерело: складено автором на основі [6,8, 20,60,68]

Розглянувши трактування поняття «банківський ризик» вітчизняними вченими, робимо висновок, що визначення Л. О. Примостки розкриває сутність та зміст явища, проте результат явища ймовірності недоотримання доходу потребує подальшого уточнення [60].

Трактування категорії Фастовцем М. занадто вузьке у поясненні змісту явища, оскільки недотримання можливе не лише щодо доходів банку, а й щодо інших нематеріальних компонентів, на відміну від Т.А. Васильєвої, яка у своєму визначенні повною мірою розкриває сутність та зміст категорії «банківський ризик», враховуючи обсягові, просторові та часові параметри фінансових потоків банку, проте не уточнює яким саме чином може змінитись фінансове становище банку у результаті реалізації такого ризику: покращитись чи погіршитись [8, 68].

Бондаренко Л.А. у своєму визначенні пояснює банківський ризик як можливість прийняття певного управлінського ризику та вказує на ймовірні наслідки реалізації ризику, проте при розкритті змісту явища, оперуючи поняттям факторів ризику, не вказує їх перелік, в той час як Забчук Г.М. та Іващук О.О. у своєму трактуванні перелічують елементи на які може негативно вплинути реалізація ймовірності [6, 20].

Зважаючи на опрацьований теоретичний матеріал, визначаємо поняття «банківського ризику» як ймовірність відхилення очікуваних показників банківської діяльності, яка виникає під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх умов, наслідками якої можуть бути: позитивний, негативний або нульовий результат (додаток А).

Виходячи з сформульованого визначення робимо висновок, що існують зовнішні та внутрішні фактори банківських ризиків (рис. 1.1).

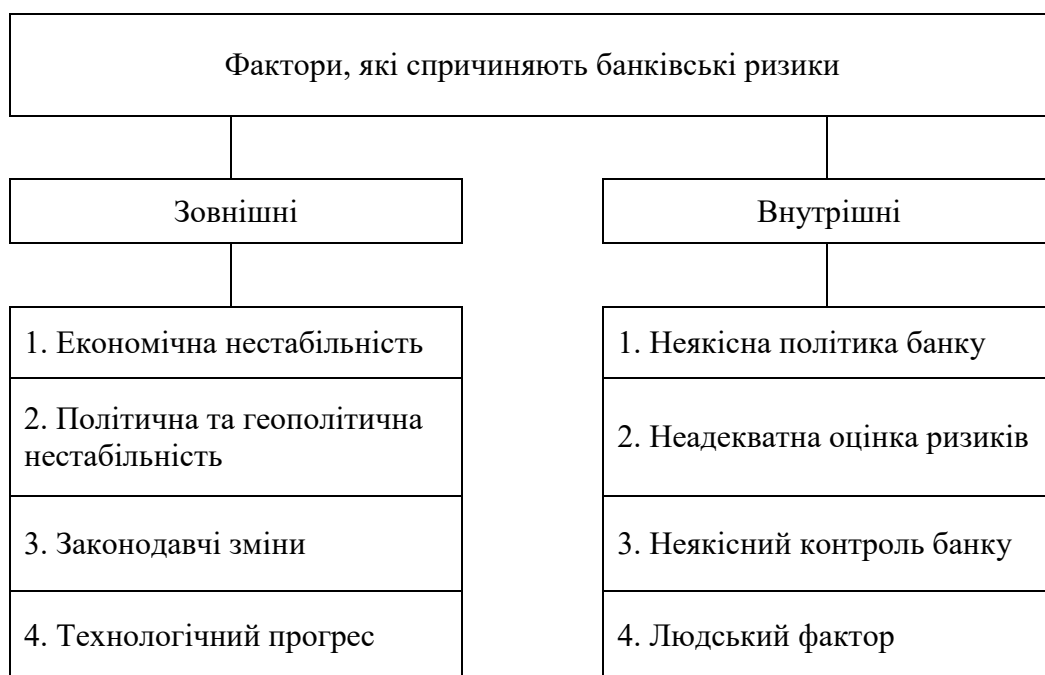

Рис. 1.1 Фактори, які спричиняють банківські ризики

Джерело: складено автором на основі [10, 11, 60]

Банківські установи – учасники ринку, тому у ході їх діяльності ризики виникають як у ході реалізації факторів середовища безпосередньо банку – внутрішні, так і тих, що виникають в загальному у фінансовій та економічній системах – зовнішні.

До зовнішніх факторів відносимо світову та регіональну економічну нестабільність, зокрема: інфляцію, динаміку процентних ставок, настання криз і тд.; політичну та геополітичну нестабільність: військові дії, тероризм, екологічні катастрофи і тд; зміни у законодавстві; розростання технологічного прогресу:

цифровізація економіки, поява нових видів ризиків через загрозу кібер-атак, витоки персональних даних і тд [46].

Щодо внутрішніх факторів, то виокремимо: неякісні політики банку щодо окремих операцій; неналежний рівень оцінки ризиків, що провокує прийняття рішень з необ'єктивно підвищеною ризиковістю; неякісний контроль щодо операційної діяльності банку, норм поточного законодавства і тд.; проблеми людського фактору та непрофесійності окремих кадрів [12, 23].

Узагальнюючи внутрішні фактори, можемо зробити висновок, що мінімізації їх наслідків можна досягнути шляхом впровадження якісного ризик-менеджменту. Для того аби оцінити ефективність управління ризиками, важливо з'ясувати сутність даного поняття. Розглянемо, як трактують «ризик-менеджмент» деякі вітчизняні науковці (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2

Визначення поняття «ризик-менеджмент»

№	Автор(и)	Визначення
1.	Кльоба Л.	це система управління ризиками, яка включає в себе стратегію та тактику управління, направлені на досягнення основних бізнес-цілей банку.
2.	Третяк Д. Д., Душейко П. А.	один з напрямів сучасного менеджменту, що вивчає проблеми управління ризиками, що виникають у діяльності самостійної господарської організації.
3.	Тарасевич Н. В.	сукупність методів, прийомів і заходів, що дозволяють певною мірою прогнозувати настання ризикових подій і вживати заходів до їхнього зменшення
4.	Кузьмак О. М.	ціленаправлена дія на розвиток банківської діяльності та мінімізацію збитків.
5.	Національний банк України	процес, за допомогою якого банк виявляє ризики, здійснює оцінку їх величини, виконує їхній моніторинг і контролює свої ринкові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями ризиків.

Джерело: складено автором на основі [24, 28, 29, 63, 64]

На нашу думку, визначення Кузьмак О. М. було б доцільно доповнити розкриттям змісту цілеспрямованої дії, яку автор використовує для пояснення суті явища [28].

Автори Третяк Д.Д. та Душейко П.А. роблять акцент на місці ризик-менеджменту у системі менеджменту господарської організації, проте не конкретизують особливості ризик-менеджменту саме банківських установ. Кльоба Л. Пояснює категорію ризик-менеджменту як систему зі складових, які направлені на конкретний результат, проте сутність її складових не визначає. Вважаємо, що визначення Тарасевич Н. В. є досить повним, проте також не конкретизується для банківської установи [24, 63, 64].

Регулятор – НБУ, у своєму визначенні перелічує ключові елементи ризик менеджменту, акцентуючи увагу на комплексності поняття [29].

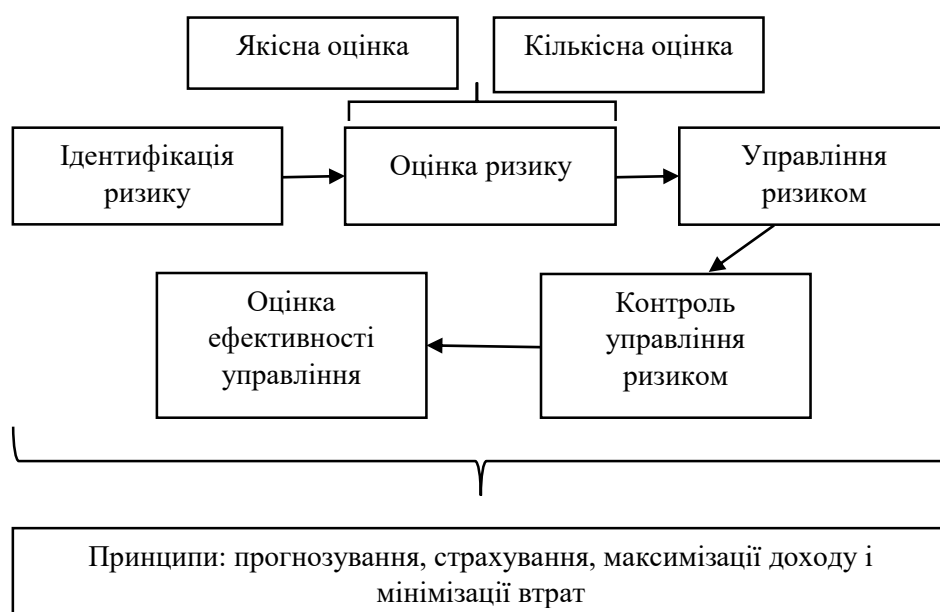

Рис. 1.2 Ключові елементи ризик-менеджменту

Джерело: складено автором на основі [26,28]

На нашу думку, ризик-менеджмент банку – це процес управління ризиками банківської установи, який включає їх ідентифікацію, оцінку, керування та контроль задля мінімізації ймовірних втрат. Даний процес є комплексним і включає ряд обов’язкових елементів (рис 1.2).

Основною метою ризик-менеджменту банку є досягнення такого рівня ризику, що є прийнятним для банківської установи і зважаючи на те, що кожна банківська установа є окремим суб'єктом господарювання, важливим є впровадження такого ризик-менеджменту, що найкращим чином забезпечить стабільність банківської установи.

Отже, зважаючи на динамічність фінансових ринків і ключове місце банків на таких ринках, можемо зробити висновок, що дослідження сутності банківських ризиків, факторів, що провокують їх появу та теоретичних і практичних основ управління ризиками є надзвичайно важливими.

1.2 Класифікація ризиків банківських установ

Класифікуючи банківські ризики, відбувається осмислення їх походження, міри прояву, масштабності поширення, способів вимірювання, складності наслідків та багато інших ознак, які так чи інакше впливають на ефективність управління ризиками банків.

Іноземні та вітчизняні вчені розробили велику кількість класифікацій банківських ризиків за різними ознаками та критеріями, але досі не існує уніфікованої затвердженої системи класифікації банківських ризиків.

Перш за все, розглянемо класифікацію, яку надає головний регулятор банківського сектору України – Національний банк України. Регулятор виділяє дев'ять основних видів ризиків вітчизняних банків. Серед них: кредитний, процентний, ринковий, операційний, валютний, ліквідності, юридичний, репутаційний та стратегічний ризики (таблиця 1.3).

Види банківських ризиків відповідно до положень НБУ

№	Назва ризику	Сутність
1	Кредитний	Нездатність боржника в строк виконати свої зобов'язання, що зазначені у договорі, перед банківською установою
2	Процентний	Проявляється у зміні прибутковості банківських установ при зміні ринкових процентних ставок. Реалізація ризику може нести як позитивний, так і негативний ефект.
3	Ринковий	Виявляється при змінах вартості цінних паперів і валют, що знаходяться в активах і пасивах банку.
4	Ліквідності	Проявляється у неможливості банківських установи управляти витоками ресурсів у разі чого виникає загроза неплатоспроможності.
5	Операційний	Ймовірність настання збитків у ході виникнення проблем у внутрішніх процесах діяльності банківських установ, зокрема щодо низького контролю, технічних збоїв, чинників людського фактору та ін.
6	Валютний	Виявляється при зміні валютних курсів на ринках, де здійснює свою операційну діяльність банківська установа.
7	Репутаційний	Зниження довіри споживачів фінансових послуг до конкретної банківської установи, реалізація даного ризику може негативно відобразитись на фінансових результатах банку.
8	Юридичний	Проявляється у разі недотримання банком чинного законодавства та норм.
9	Стратегічний	Настає у разі невірних рішень менеджменту банку, некомпетентну оцінку умов середовища в якому діє банк та некоректного стратегічного планування.

Джерело: складено автором на основі [21]

Дані ризики можна умовно розділити на два блоки, класифікувавши кредитний, процентний, ринковий, операційний, валютний, ліквідності як ті, що можуть бути оцінені кількісно та юридичний, репутаційний та стратегічний ризики як ті, оцінка яких потребує якісних методів (додаток Б).

Серед іноземних вчених, які надавали класифікацію банківських ризиків виділимо Х. Грюнінга та С. Брайоновича-Братановича, які у власній класифікації виділили ряд основних видів ризиків, залежно від середовищ у яких вони виникають та уражують.

У своїй книзі «Менеджмент комерційного банку» П. Роуз визначає два угруповання ризиків: 6 основних видів та групу додаткових.

Серед вітчизняних дослідників банківських ризиків, вважаємо за необхідне, звернути особливу увагу на класифікацію ризиків Примостки Л., яка виділяє дві основні категорії ризиків відштовхуючись від факторів, які їх спричиняють та можливості обрахування ризиків: внутрішні – ті, що піддаються виміру, та зовнішні ризики – ті, що не піддаються.

Класифікацію Примостки Л. розширили також такі вітчизняні вчені, як: Вовчак О., Волохата К., Пернанівський О. також акцентуючи увагу на важливості середовища, в якому виникає ризик [8, 10, 48].

Деякі вітчизняні вчені до внутрішніх ризиків додають розподіл ризиків між видами банків, виділяючи ризики системно-важливих, спеціалізованих та стандартних банків.

Бобиль В. також пропонує класифікувати ризики за можливістю кількісно виміряти результат їх реалізації, виділяючи вже три групи ризиків: фінансового характеру – найлегші в обчисленні, операційної спрямованості – середньої складності обчислення та неконтрольовані ризики, кількісне значення яких виміряти найважче [4].

Зважаючи на високий рівень розвитку інтеграційних процесів особливу увагу в класифікації ризиків варто приділити ризику глобальних потрясінь, що виникають у всьому світі. Одним із таких потрясінь може слугувати пандемія коронавірусу, що наклала неабиякий відбиток на діяльність всієї економічної системи світу. Міжнародна консалтингова компанія McKinsey & Company вже виділяє окремо та досліджує ризик епідеміологічних явищ як один із підвидів зовнішніх [83].

Опрацювавши ряд праць вітчизняних і іноземних науковців, вважаємо за необхідне виділити шість основних напрямів за якими можна класифікувати ризики (таблиця 1.4).

Критерії класифікації ризиків

Критерій	Види ризику
За середовищем виникнення	- Внутрішні; - Зовнішні;
За природою	- Чистий; - Спекулятивний;
За видом операції банку, в ході якої він виникає	- Процентний; - Валютний; - Кредитний; - Технологічний;
За рівнем поширеності	- Рівня банківської системи; - Рівня банку/портфельний; - Рівня контрагента індивідуальний; - Рівня певної операції банку;
За часовою ознакою прояву	- Постійний; - Одноразовий; - Циклічний;
За наслідками для банку	- З нульовим результатом; - Збитковий; - Прибутковий;

Джерело: складено автором на основі [3, 10, 14, 81]

Отже, широкий ряд критеріїв класифікації банківських ризиків свідчить про те, що дане явище є всеохоплюючим та взаємопов'язаним з усіма сферами діяльності банківської установи та може виникати на різних рівнях її діяльності: від стратегічного до локального управління операційними ризиками одного контрагента.

1.3 Методи управління ризиками банківських установ

Різноманітність видів банківських ризиків вимагає узагальнення методів управління ними, адже налагоджений інструментарій дозволяє мінімізувати негативні наслідки та забезпечити стабільність банку як організації в цілому. Вважаємо за доречне розглянути методи управління банківськими ризиками в розрізі кредитного, процентного, валютного ризиків, ризику ліквідності та операційного ризиків.

Кредитний ризик – сягає найбільшої частки в структурі банківських ризиків, оскільки саме кредитний портфель формує переважну частину активів банківських установ.

Управління кредитним ризиком полягає набір інструментів, що забезпечують ідентифікацію кредитного ризику, оцінку, управління ним та контролю за таким управлінням з метою досягнути максимальний рівень прибутковості утримавши мінімальний рівень ризику.

Управління кредитним ризиком здійснюється на різних рівнях: стратегічному, тактичному і оперативному. Кожен підрозділ за таких обставин має чіткий перелік цілей і функцій для реалізації [4, 11, 26].

Зокрема, на стратегічному рівні відбувається встановлення загально-банківських положень, нормативів, пов'язаних з кредитним ризиком. Відбувається довгострокове планування, формування планів та глобальних цілей.

Тактичний рівень передбачає імплементацію вище встановлених нормативів та формування єдиної документарної бази для практичного управління можливим ризиком. На цьому рівні чітко прописуються регламенти, порядки проведення процедур і тд [27].

Третім, найпростішим рівнем є оперативний. На ньому відбувається робота відповідно до затверджених правил та регламентів. Дана ланка відповідальна за збір швидких реакцій ринку та клієнтів, акумулювання фінансових показників та передачу їх до тактичного рівня управління [85, 78].

Ідентифікувавши та оцінивши ризик, важливо обрати такі методи управління, які забезпечать найменші масштаби його реалізації.

Управління кредитним ризиком банки, що працюють на ринку України, здійснюють переважно в двох основних напрямках. Перший – на рівні держави, банківської системи України відповідно до Положень національного банку, світових стандартів, оцінюють кредитний ризик та дотримуються виконання нормативів (рис. 1.3).

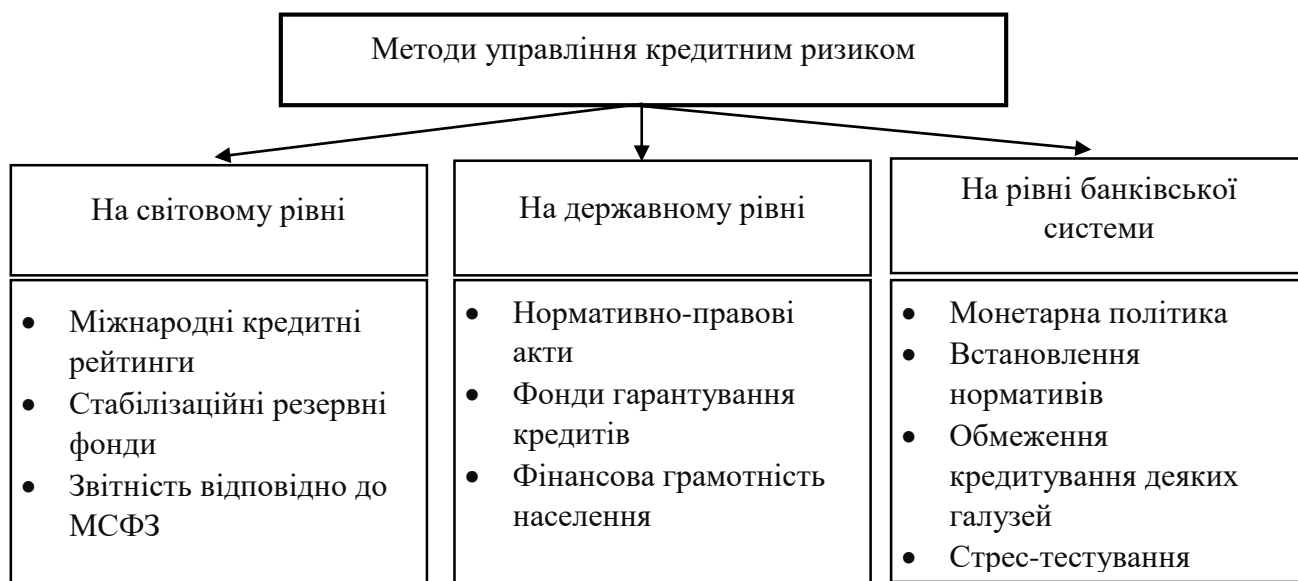

Рис. 1.3 Методи управління кредитним ризиком за рівнем управління

Джерело: Побудовано автором на основі [14, 19, 30, 60]

Зважаючи на те, що кредитний ризик можна розглядати з двох аспектів: індивідуального та портфельного, методи управління ним також доцільно розглянути в розрізі цих двох категорій (табл. 1.5).

Методи управління кредитним ризиком за об'єктом управління

На рівні окремого позичальника	На рівні кредитного портфелю банку
<ul style="list-style-type: none"> • Аналіз кредитоспроможності юридичної/фізичної особи • Оцінка відношення суми платежів до доходу і кредитів до забезпечення. • Структурування та документування даних позички • Контроль за саном застави 	<ul style="list-style-type: none"> • Диверсифікація • Лімітування • Створення резервів • Сек'юритизація • Хеджування за допомогою кредитних дефолтних свопів.

Джерело: складено автором на основі [27, 46,78]

Дані методи виступають основою для подальшої кредитної політики банку, оскільки Національний банк України не встановлює вичерпний перелік правил кредитного ризик-менеджменту. Проте, у Положенні №351 від 30.06.2016 року, наголошує на дотриманні ряду принципів:

- Своєчасності та повноти виявлення ризику;
- Використання лише тих методів, що справді мінімізують ризик;
- Урахування власного досвіду банку при оцінці ризику;
- Достатність та адекватність внутрішніх положень.

Отже, кредитний ризик-менеджмент має свої прояви на кожному з етапів кредитного процесу, що є дуже важливим, оскільки саме нереалізація даного ризику є основою у формуванні фінансового результату банку.

Валютний ризик – наступний за вагомістю ризик банківських установ, що полягає у ймовірності настання збитків чи втрат у разі коливань валютних курсів.

Методи управління валютним ризиком можна умовно розділити на 2 групи:

- 1) Ті, що стосуються наявних активів банку та складових його балансу (узгодження термінів окремих валютних операцій, операції конверсії – обмін однієї валюти на іншу задля вирівнювання курсу, зміна термінів платежів у разі зміни курсів та ін).
- 2) Методи, що хеджуватимуть ризики (укладення форвадів, ф'ючерів та валютних опціонів, свопів та ін) [24, 60].

Незважаючи на ефективність методів хеджування, вони є не надто популярними на вітчизняному ринку фінансових послуг в силу низького рівня розвитку ринку цінних паперів.

Задля управління валютним ризиком регулятор створює певні ліміти та обмеження щодо валютних операцій на рівні всієї банківської системи, що дозволяє ручними способами утримувати стабільність валютного ринку.

Процентний ризик проявляється у тому, що банк чутливий до зміни відсоткових ставок на ринку, саме процентні ставки генерують значні обсяги ризику для банківських установ.

Процентна ставки вимушена змінюватись, оскільки включає у себе ряд складових, які визначають її обсяги: безризикова вартість фінансових активів, значення інфляції та премія за ризик. Процентний ризик буває двох видів: прямий – включає відображення на прибутковості кредитних, депозитних операцій та інших фінансових інструментів, та непрямий – коли зміна відсоткових ставок нарощує неплатоспроможність клієнтів банку і тим самим підвищує обсяги вже кредитного ризику.

Таблиця 1.6

Методи управління процентним ризиком

Хеджування	Диверсифікація
<p>Зниження витрат від несприятливої зміни цін на фінансові інструменти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Форварди; • Ф'ючерси; • Опціони; • Свопи. 	<p>Розширення переліку фінансових інструментів, що знаходяться в портфелі банку:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Цінні папери (акції, облігації і тд). • Інвестиції в нерухоме майно; • Інші.

Джерело: складено автором на основі [48,42]

Безперечно, методи диверсифікації та хеджування повинні використовуватись банківськими установами, проте зловживання хеджуванням та надмірна диверсифікація також можуть призвести до негативних наслідків.

Ризик ліквідності – це ймовірність настання такої ситуації, що банк не зможе вчасно згенерувати необхідну кількість ресурсів для покриття власних зобов'язань.

При управлінні даним ризиком важливо слідкувати за наступними параметрами:

- Сума, строк та валюта платежів.
- Показники робочого капіталу банків;
- Структурний розподіл активів.

Задля регулювання дотримання достатнього рівня ліквідності Національним банком України прийнято рішення додати коефіцієнт покриття ліквідності (LCR) до обов'язкових нормативних значень банківських установ(табл.1.8).

Таблиця 1.7

Коефіцієнт покриття ліквідності (LCR)

Передумова впровадження	На чому базується	Мета
- Угода України та ЄС - Прагнення імплементації законодавства ЄС	- Директива 2013/36/ЄС - Регламент ЄС №575/2013 - Basel III	- Оцінка ліквідності банку на 30 днів - Буфер ліквідних активів - Стійкість банків до короткострокових шоків ліквідності

Джерело: складено автором на основі [42, 46]

Управління ризиком ліквідності є дуже важливим, оскільки при виникненні стресових ситуацій на ринку, населення одразу намагається позбавити ліквідності банківську систему шляхом масового зняття готівки. Регулювання даного показника допомагає уникнути ситуації, коли банківські установи не зможуть покрити такі масові зняття.

Операційний ризик банку є одним із найменш прогнозованих, оскільки виникає в результаті недосконалих та невідповідних процесів, помилок людського фактору, технічних збоїв, злочинних дій і тд. Кожен із даних факторів

є надзвичайно важливим та може спричинити рівнозначно сильні наслідки для банківських установ, формуючи комплекс факторів операційного ризику банку [60, 83].

Управління операційним ризиком є важливим елементом стратегії управління ризиками банку, оскільки невідповідність процесів та інших факторів може призвести до серйозних збитків та втрат довіри клієнтів. Основними методами управління операційним ризиком є:

- Високий рівень контролю реалізації всіх внутрішніх процедур банку;
- Постійне навчання працівників задля уникнення реалізації ризику відсутності знань;
- Планування та відстеження виконання бізнес-процесів, щоб запобігти помилкам та забезпечити їх оптимальну роботу;
- Автоматизовані системи обробки даних та транзакцій, що зменшують вплив людських помилок та ін.

Отже, розглянувши сутність банківських ризиків, ризик-менеджменту, класифікацію ризиків банку та методів управління ними, можемо зробити висновок, що дане питання є досить широким та в силу своєї динамічності постійно потребує додаткових напрацювань.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНА ПРАКТИКА РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В УКРАЇНІ

2.1 Інституційно-правове забезпечення ризик-менеджменту банківських установ в Україні

Протягом останніх років банківський сектор України зазнав неабияких змін з точки зору інституційного регулювання. Останньою найбільш суттєвою зміною було прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг» 12.09.2019 р., що більш відомий за назвою «Спліт» [32].

Даним законом передбачається, що основним регулятором всієї банківської системи стає Національний банк України. Окрім банків, у підпорядкування дані установи перейшли і ряд інших небанківських фінансових установ: страхові компанії, факторингові та лізингові компанії, ломбарди, кредитні спілки. Натомість, Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку отримала у підпорядкування накопичувальне пенсійне забезпечення, управління майно при будівництві житла та інші.

Розглянемо роль та функції регулятора в управлінні банківськими ризиками. Відповідно до Закону України «Про Національний банк України», що прийнятий ще у 1999 р.: «Національний банк України є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, цим Законом та іншими законами України» [17].

Важливо окреслити функції Національного банку України, виокремивши ті, що безпосередньо стосуються банківських установ (табл. 2.1).

Функції Національного банку України

Характеристика групи функцій	Перелік функцій
Основна функція	<ul style="list-style-type: none"> - Забезпечення стабільності грошової одиниці України
Функції, що стосуються банківської системи	<ul style="list-style-type: none"> - Визначає основні засади монетарної політики; - Здійснює банківське регулювання та нагляд; - Виступає кредитором останньої інстанції для банків і організує систему рефінансування; - Встановлює для банків правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна; - Визначає порядок використання електронного підпису банкам; - Здійснює державне регулювання та нагляд у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів; - Визначає порядок, вимоги та заходи із забезпечення кіберзахисту та інформаційної безпеки банками; - Здійснює захист прав споживачів фінансових послуг, що надаються банками; - Встановлює вимоги до банків; - Визначає напрями розвитку технологій та інновацій на ринку фінансових послуг.

Джерело: складено автором на основі [17]

Основою для управління ризиками на інституційному рівні виступають закони, положення та інші нормативно- правові акти. Виділимо Закон України «Про банки і банківську діяльність», Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», Постанову №64 «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах», Постанову №368 «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» як основу для діяльності банків в Україні (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Законодавча база для банківської діяльності в Україні

НПА	Характеристика НПА
Закон України «Про банки і банківську діяльність» 07.12.2000 р.	«Закон визначає структуру банківської системи, економічні, організаційні і правові засади створення, діяльності, реорганізації і ліквідації банків. Метою цього Закону є правове забезпечення захисту законних інтересів вкладників та інших клієнтів банків, сталого розвитку і стабільності банківської системи, а також створення сприятливих умов для розвитку економіки України і належного конкурентного середовища на фінансовому ринку.»
Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» 12.07.2021 р.	«Закон встановлює загальні правові засади у сфері надання фінансових послуг, здійснення регулятивних та наглядових функцій за діяльністю з надання фінансових послуг. Метою цього Закону є створення правових основ для захисту прав та інтересів клієнтів фінансових установ, фізичних осіб - підприємців, які надають фінансові послуги, правове забезпечення діяльності і розвитку конкурентоспроможного ринку фінансових послуг в Україні, правове забезпечення єдиної державної політики у фінансовому секторі України.»
Постанова №64 «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах» 11.06.2012 р.	«Це Положення визначає основні цілі та принципи управління ризиками, які виникають за всіма напрямками діяльності банку та банківської групи на всіх організаційних рівнях, і встановлює мінімальні вимоги щодо організації в банку та банківській групі комплексної, адекватної та ефективної системи управління ризиками»
Постанова №368 «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» 28.08.2001 р.	«Ця Інструкція вводиться з метою забезпечення стабільної діяльності банків та своєчасного виконання ними зобов'язань перед вкладниками, а також запобігання неправильному розподілу ресурсів і втраті капіталу через ризики, що притаманні банківській діяльності.» У даній інструкції окреслено сутність та правила розрахунку нормативів.

Джерело: складено автором на основі [16, 18, 56, 57]

Отже, Національний банк України у ролі регулятора відіграє неабияку роль в управлінні банківськими ризиками на рівні сектору адже основним завданням регулятора є забезпечення стійкості банківської системи.

Вважаємо за необхідне окреслити прояви впливу регулятора на рівень ризику у банківському секторі:

1. Розроблення та впровадження нормативно-правових актів та регуляторних вимог. Саме регулятор створює дані документи, зазначає вимоги до банківських установ.

2. Реалізація моніторингової та наглядової діяльності. НБУ на постійній основі моніторить та наглядає за учасниками банківського ринку, тим самим має змогу вчасно виявляти потенційні загрози та можливості.

3. Розробка обов'язкових та рекомендованих стратегій управління ризиками в контексті окремих видів ризику для банківської системи в цілому.

4. Для кількісного вираження потенційних загроз банківського ринку НБУ проводить стрес-тестування банків [17].

Як ми вже зазначили, одним із методів оцінки ризику у банківському секторі України є проведення Національним банком України стрес-тестувань.

Даний метод оцінки стійкості банківської системи не є винятково вітчизняним, його почали застосовувати більшість країн світу з часів Глобальної економічної кризи. Саме тоді, стало зрозуміло, що варто моделювати не лиш найбільш імовірні сценарії макроекономічного середовища, а й песимістичні.

Рис. 2.1 Ключові етапи стрес-тестування

Джерело: Побудовано автором на основі [53, 66]

Зважаючи на те, що у 2022 році під час початку повномасштабного вторгнення відбулося стрес-тестування банківської системи реальними умовами, запланований НБУ стрес-тест у січні 2022 року не відбувся. Востаннє даний процес відбувався у 2021 році, тоді стандартно було окреслено два сценарні варіанти – несприятливий та базисний.

Основою стрес-тестувань, відповідно до документу «Підходи до стрес-тестувань банків у 2021 році» є наступні припущення:

- Реалізація кредитного ризику передбачає переміщення частки кредитів до категорії проблемних;
- Реалізація валютного ризику через переоцінювання відкритої валютної позиції, через залучення процентного та кредитного ризиків;
- Реалізація процентного ризику визначається як зниження рівня потенційних процентних доходів одночасно зі сталими значеннями процентних витрат [31].

Отже, проаналізувавши інституційно-правову основу управління банківськими ризиками в Україні робимо висновок, що основи даного процесу регулюються регулятором – Національним банком України, який має свої чітко виокремлені функції та підходи до управління ризиками, що прописані у Положеннях та Інструкціях.

2.2 Особливості управління банківськими ризиками в умовах сучасних викликів

Для того аби зробити об'єктивний висновок про поточний стан управління банківськими ризиками потрібно розглянути особливості управління такими ризиками в умовах сучасних викликів вітчизняними банківськими установами. Оскільки, незважаючи на те, що всі ризики взаємопов'язані, розглянемо прояви кожного ризику індивідуально.

Одними із основних активів банку є кредити – найбільш динамічний інструмент банку для заробітку коштів, що є гнучким завдяки різноманіттю форм і видів. В Україні частка даного виду активу становить більше 50%, саме тому, в першу чергу, важливо з'ясувати поточний стан управління кредитним ризиком банківських установ. (рис. 2.2).

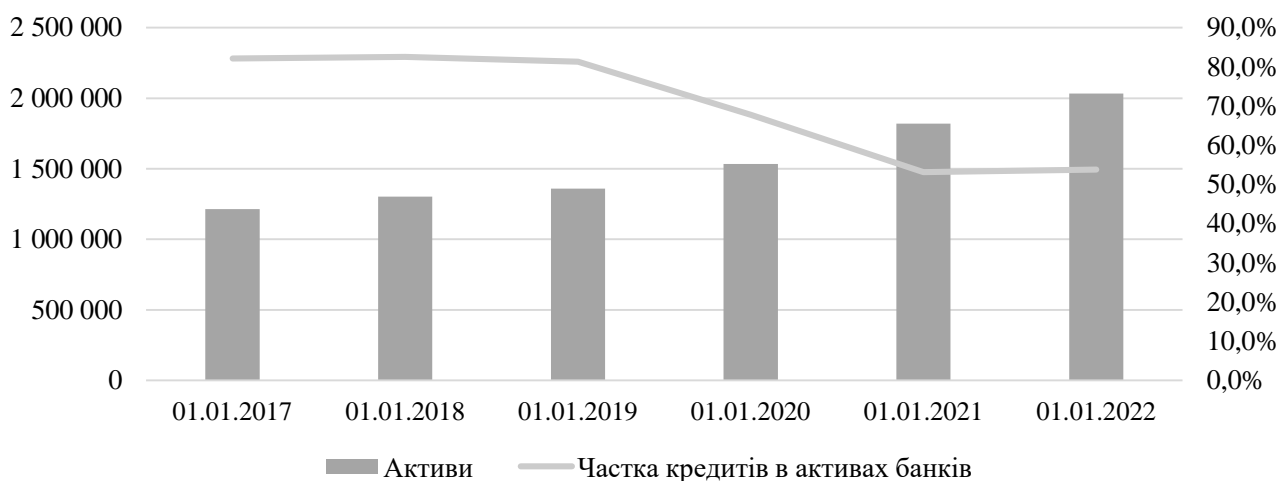

Рис. 2.2 Частка кредитів в структурі активів банківської системи у 2017-2023 рр.

Джерело: Побудовано автором на основі [31]

Спостерігаємо суттєве зниження кредитів в структурі загальних активів банку. Перш за все, це пов'язано із закриттям кредитів та неможливістю видати нові. Ще одним із факторів може слугувати надмірне інвестування банками у безризикові цінні папери, що значною мірою нарощує активи.

Нормативи – один із основних способів за допомогою яких регулятор відслідковує розміри кредитних ризиків, які бере на себе той чи інший банк. Безпосередньо кредитного ризику стосуються Н7, Н8, та Н9.

Норматив Н7 – це норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента. Відповідно до Положення №351, його значення не повинне перевищувати 25%. Даний норматив необхідний для того, щоб обмежити негативні наслідки невиконання певними позичальниками своїх зобов'язань (рис. 2.3).

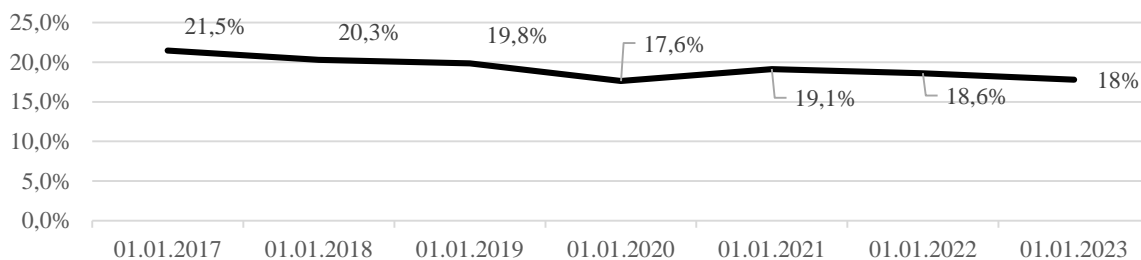

Рис. 2.3 Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента 01.01.2017-01.01.2023 рр.

Джерело: Побудовано автором на основі [31]

Спостерігаємо тенденцію зниження середнього значення нормативу суми кредитного ризику на одного контрагента у банків України. Мінімальне значення за досліджуваний період становить 17,6% на початку 2020 року. Незначне зростання показника на початку 2021 року пояснюємо шоками, що виникли в результаті коронакризи.

Наступним нормативом є Н8 – норматив великих кредитних ризиків, сутність якого полягає у моніторингу зосередження кредитного ризику у окремого або групи позичальника.

Нормативно, дане значення не повинне перевищувати 800%.

На рис. 2.4 спостерігаємо тенденцію до зниження показника Н8 за досліджуваний період, що свідчить про оздоровлення кредитного портфелю банків та зниження кредитного ризику.

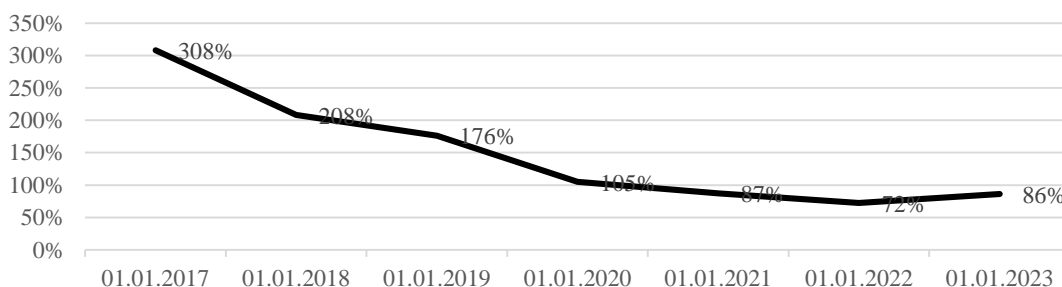

Рис. 2.4 Норматив великих кредитних ризиків 01.01.2017-01.01.2022 рр.

Джерело: Побудовано автором на основі [31]

Третім, не менш важливим нормативом є Н9 – норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами.

Однією із основних проблем, які існували на банківському ринку України до чистки банківської системи була міцна пов'язаність банків з засновниками, корпораціями і тд. На початку 2017 року значення нормативу становило майже 37%, при допустимому нормативному значенні в 25%. Проте, з 2018 року бачимо тенденцію до зниження (рис. 2.5).

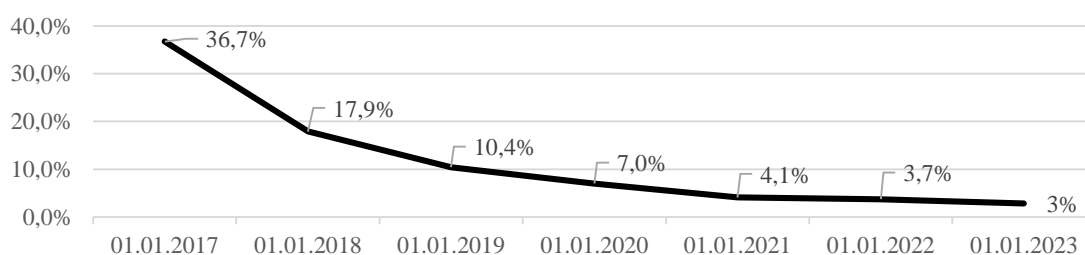

Рис. 2.5 Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами

Джерело: Побудовано автором на основі [31]

На основі значень даних нормативів регулятор приймає рішення про накладання штрафних санкцій та обмеження роботи банківських установ. Моніторинг дотримання нормативів банком слугує індикатором якості управління кредитним ризиком.

Одними з ключових етапів кредитного ризик-менеджменту є ідентифікація та оцінка кредитного ризику. Національний банк України регулярно публікує дані щодо грошового вираження кредитного ризику в вітчизняних банках.

Оцінка даного ризику, відповідно до вимог Національного Банку України, відбувається на основі IRB-підходу (підхід Базельського комітету з банківського нагляду). Він передбачає встановлення банком класу позичальників на підставі оцінки своєчасності сплати боргу, фінансового стану та інших, що передбачені Положенням [52, 53].

Банківська установа здійснює розрахунок розміру кредитного ризику трьома способами: на індивідуальним, груповим та спрощеним підходом.

Для розрахунку індивідуального кредитного ризику (CR_{інд}) використовується наступна формула:

$$CR_{інд} = PD_{інд} * LGD_{інд} * EAD_{інд}, \quad (2.1)$$

де EAD_{інд} – експозиція ризику за активом на дату оцінки;

PD_{інд} – коефіцієнт імовірності дефолту боржника;

LGD_{інд} – сума, яку втрачає банк, коли позичальник не сплачує кредит [52].

При тому, $LGD_{інд} = 1 - RR_{інд}$ (де $RR_{інд}$ – це коефіцієнт повернення боргу), що розраховується як:

$$RR_{інд} = (\sum_{i=1}^j (CV_i * k_i) * i + RC) / EAD_{інд}, \quad (2.2)$$

де EAD_{інд} – експозиція (сума боргу) ризику за активом на дату оцінки;

CV_i – вартість i-го виду забезпечення, що береться до розрахунку кредитного ризику;

k_i – коефіцієнт ліквідності i-го виду забезпечення, що визначається банком згідно законодавства;

RC – інші надходження за непрацюючими активами (значення формує безпосередньо банк на основі власних суджень).

Відповідно до цих та інших показників визначається клас боржника від 1 до 10. При тому, враховується галузь в якій здійснюється діяльність позичальника. Максимальний клас фізичної особи (що свідчить про проблемність) – 5, а юридичної – 10 [52].

Для розрахунку групового кредитного ризику (CR_{груп}) використовується наступна формула:

$$CR_{груп} = PD_{груп} * LGD_{груп} * \sum_{m=1}^n EAD_m, \quad (2.3)$$

де де CR_{груп} - розмір кредитного ризику за групою фінансових активів;

n - загальна кількість кредитів у групі фінансових активів;

m - порядковий номер кредиту в групі фінансових активів;

EAD_m – експозиція ризику за кожним окремим m-активом на дату оцінки;

PDгруп – коефіцієнт імовірності дефолту групи боржників;

LGDгруп – сума, яку втрачає банк, коли позичальники групи не сплачують кредит.

Тобто, різниця між першими двома методами полягає лише у масштабності обрахунків та об'ємах аналізованої інформації [52].

Щодо спрощеного підходу, то він повністю повторює індивідуальний розрахунок кредитного ризику, проте коефіцієнт ймовірності дефолту та збитки за ризиком банк бере теоретичні, що надає НБУ. Безпосередньо клієнта стосується лише експозиція ризику.

На рівні банківської системи, НБУ визначає заборони на кредитування окремих галузей, норми обов'язкового резервування за пасивами та нормативи кредитного ризику.

Ми розрахували співвідношення грошового вираження ризику та суми кредитної заборгованості фізичних та юридичних осіб станом на 1 лютого 2019-2022 рр. (рис. 2.6).

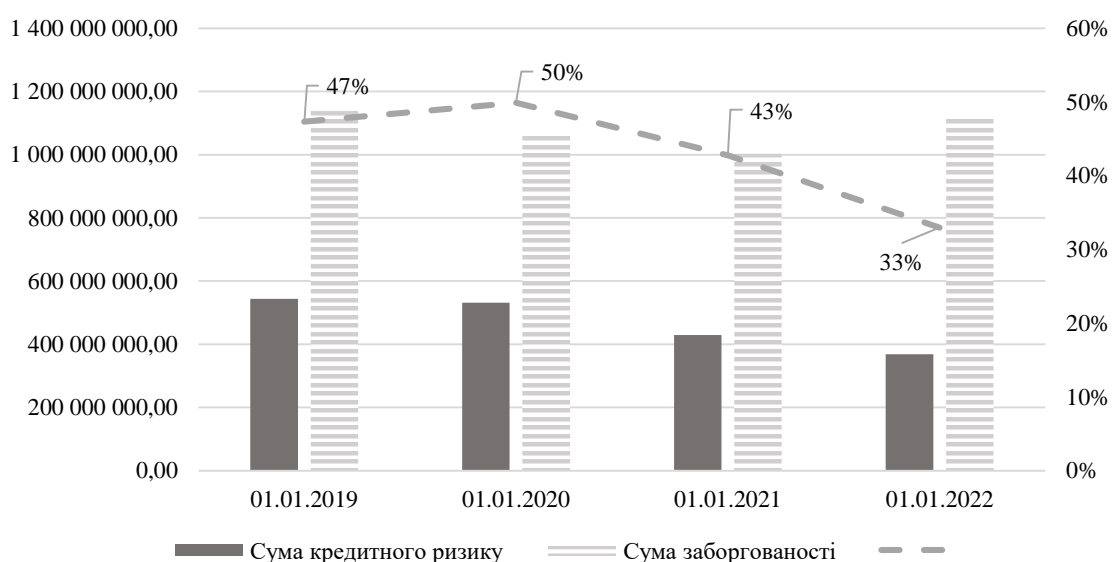

Рис. 2.6 Частка кредитного ризику в кредитах фізичним та юридичним особам у 2019-2022 рр.

Джерело: Побудовано автором на основі [31]

Спостерігаємо тенденцію до зниження частки вартісного вираження кредитного ризику у кредитному портфелі банків України. Найнижче значення фіксуємо на початок 2022 року. Така динаміка свідчить про зростання ефективності управління кредитним ризиком банків України. Саме такі позитивні результати перед початком повномасштабного вторгнення дозволили створити подушку безпеки для банківської системи України.

Також, важливо дослідити частки кредитного ризику у розрізі банків. Виявлено, що найбільшу частку кредитного ризику серед усіх кредитних продуктів має АТ «ПРИВАТБАНК» – 70%.

В п'ятірку банків з найбільшою часткою входять: АТ «Ідея Банк», АТ «МІБ», АТ «ОЩАДБАНК» та АТ «БАНК КРЕДИТ ДНІПРО». Серед банків, що мають найнижчий показник - АТ "СІТІБАНК", АТ "ПРОКРЕДИТ БАНК", АТ "ПРЕУС БАНК МКБ", АТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК", АТ "УКРСИББАНК" що мають менше 5% (рис. 2.7).

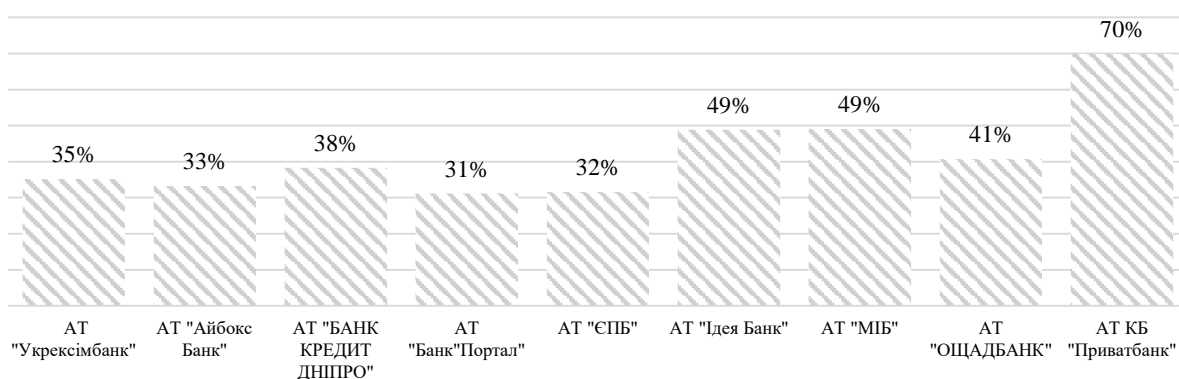

Рис. 2.7 Частка кредитного ризику в кредитах фізичним та юридичним особам у 2022 р.

Джерело: Побудовано автором на основі [31]

Такі показники пояснюємо тим, що системно важливі банки, до яких якраз відносимо АТ «ПРИВАТБАНК» та АТ «ОЩАДБАНК», завжди несуть більші ризики зважаючи на кількість клієнтів, яких вони обслуговують.

Не менш важливим банківським ризиком є ризик ліквідності, сутність якого полягає у ймовірності недостатності надходжень для покриття відпливу коштів.

Ще одним суттєвим індикатором якості управління банківськими ризиками є якість кредитного портфелю (рис. 2.8).

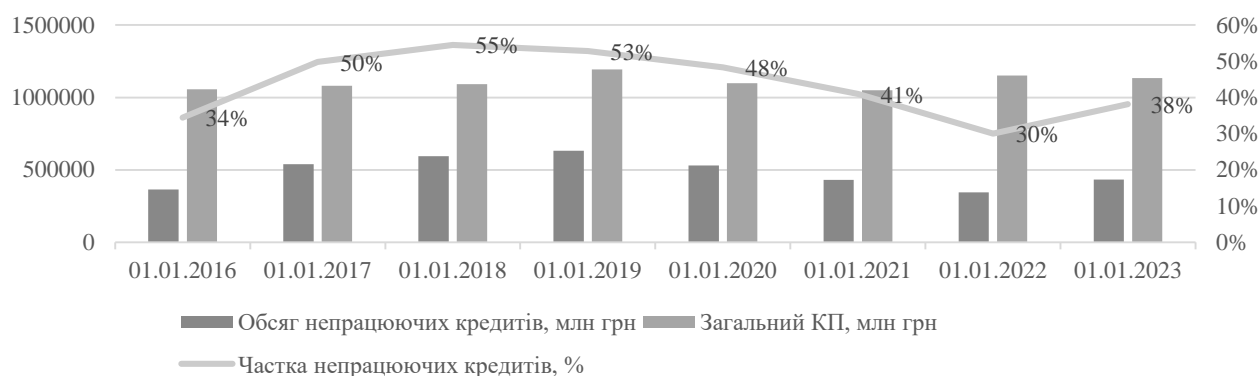

Рис. 2.8 Частка проблемних кредитів у 2016-2023 рр.

Джерело: Побудовано автором на основі [31]

Протягом останніх 5 років спостерігаємо тенденцію до зниження обсягів непрацюючих кредитів, проте на початку 2023 року фіксуємо підвищення даного показника. Причиною погіршення ситуації можуть бути наслідки повномасштабного вторгнення, яке розпочалось у лютому 2022 року. Зауважимо, що банківська система витримала даний виклик, зважаючи на незначне підвищення показника проблемної заборгованості.

Причинами появи проблемних кредитів може виступати не лише реалізація кредитного ризику, а й операційного, оскільки людський фактор, безперечно, є надзвичайно вагомим.

Формування резервів під можливі збитки по кредитах також є показовим для оцінки ефективності кредитного ризик-менеджменту та виступає одним із методів управління. При тому, що розміри резервування під гіпотетично проблемні кредити банки визначають самостійно відповідно до кредитної політики. Держава контролює лише норму обов'язкового резервування за пасивами, що має банк (рис. 2.9).

Протягом усього періоду бачимо закономірне зростання резервів та виданих кредитів. Зміни відбулись у 2020 році. Падіння обсягів обох величин пояснюється списання проблемних кредитів, які раніше знаходились на балансах банків та резервів, що їм відповідали.

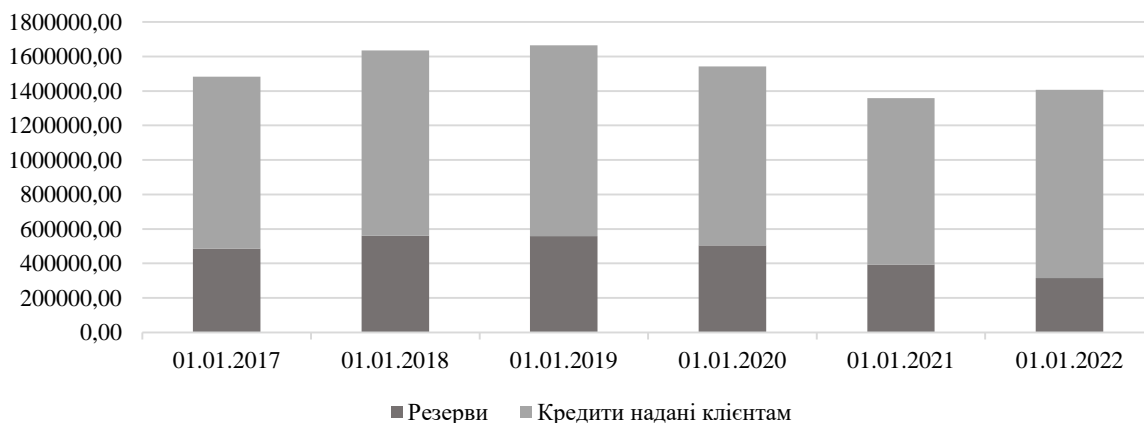

Рис. 2.9 Співвідношення кредитів, наданих клієнтам та суми резервів за ними у 2017-2022 рр.

Джерело: Побудовано автором на основі [31]

Протягом усього періоду бачимо закономірне зростання резервів та виданих кредитів. Зміни відбулись у 2020 році. Падіння обсягів обох величин пояснюється списання проблемних кредитів, які раніше знаходились на балансах банків та резервів, що їм відповідали.

У березні 2022 року банківська система показала збиток у більше 10 млрд грн, попри те, що у січні лютому. Таке явище пов'язане не з неповерненням кредитів, а з накопиченням резервів та зниженням обсягів операційного доходу (кредитні канікули і тд). Лише за березень було накопичено 16 млрд гривень додаткових резервів. Незважаючи на збиток, операційний результат залишився позитивним.

Щодо операційного ризику, то він є одним із найбільш непередбачуваним та важко вимірним, оскільки це такий ризик, що виникає в ході складної діяльності банку та охоплює як внутрішні системи організації, персонал,

процеси, так і зовнішні, незалежні від банку причини. У разі неспрацювання превентивних методів, фінансова установа мусить сама перекривати втрати, які настають у разі реалізації ризику. Джерелом для такого покриття виступає власний капітал, саме тому регулятор вводить нормативи на його обсяги.

Зважаючи на те, що у 2022 році розпочалось повномасштабне вторгнення, розглянемо деякі сучасні операційні ризики та їх статистичні прояви. Окрім безпосередньої окупації та фізичної шкоди воєнних дій, наслідки яких, у даний момент, достовірно виміряти не можливо, вважаємо за необхідне звернути увагу на побічні наслідки війни – вимкнення світла та проблеми з персоналом.

Національний банк України провів опитування вітчизняних банків щодо рівня збитку через відключення електроенергії (рис. 2.10).

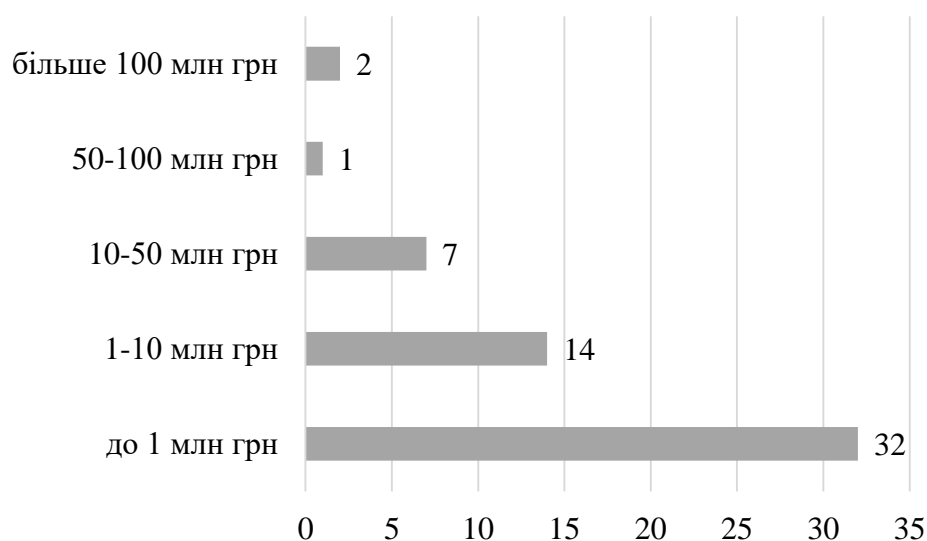

Рис. 2.10 Очікувані розміри операційних збитків, які спровокує відключення електроенергії

Джерело: Побудовано автором на основі [31]

Зважаючи на розвиток сучасних технологій та принципи роботи банківських, робимо висновок, що наявність електроенергії для банківських установ є дуже важливою, адже всі операції проводяться за допомогою техніки, яка має свій ресурс батареї, мережі Інтернет та наявності зв'язку. Саме тому, очікувані великі збитки від відключень електроенергії є цілком виправданими побоюваннями.

З початком масованих обстрілів та явного дефіциту електроенергії Національний банк України впровадив підхід за яким кожен банк має забезпечити безперебійну роботу чергових відділень у разі відключення світла. Дане рішення отримало назву «Power Banking». Основний акцент даної ініціативи саме на державні системно-важливі банки, що становлять дві третини усіх безперебійно працюючих відділень банківської системи, ще 30% - належить іншим банківським установам.

Не менш важливим ресурсом підприємства є працівники. Після початку повномасштабного вторгнення багато банків були вимушені відправити власний персонал у оплачувані (частіше) і неоплачувані відпустки, частко персонал виїхав закордон, дехто служить у ЗСУ (рис.2.11).

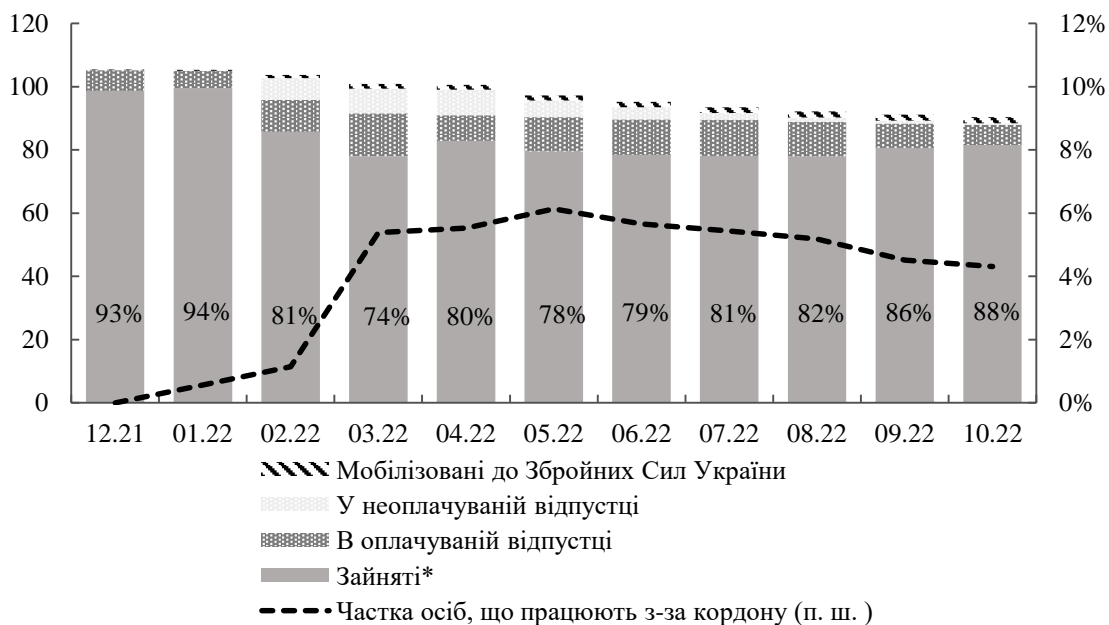

Рис. 2.11 Зміни в співробітниках банків

Джерело: Побудовано автором на основі [31]

Спостерігаємо, що з лютого 2022 різко зросла частка тих працівників, які працюють відділено з-за кордону, що не дивно, зважаючи на те, скільки людей покинуло Україну. З рис. 2.11 бачимо зниження і загальної частки працівників по системі, що також може відобразитись на банківській системі, адже кваліфікований персонал, який має відповідні знання покинув поточне місце роботи.

Не менш важливою є ліквідність банківських установ України, саме вона значною мірою відображає здоровість банківської системи та готовність до непередбачуваних шоків.

Зважаючи на високу дохідність депозитних сертифікатів НБУ та мінімальну ризиковість таких операцій, спостерігаємо суттєве зниження частки високо-ліквідних активів серед загальних активів банківської системи. Значні приливи ліквідності забезпечуються також значущими надходженнями військових, які також зберігаються у банках та створюють додатковий буфер ліквідності (рис. 2.12).

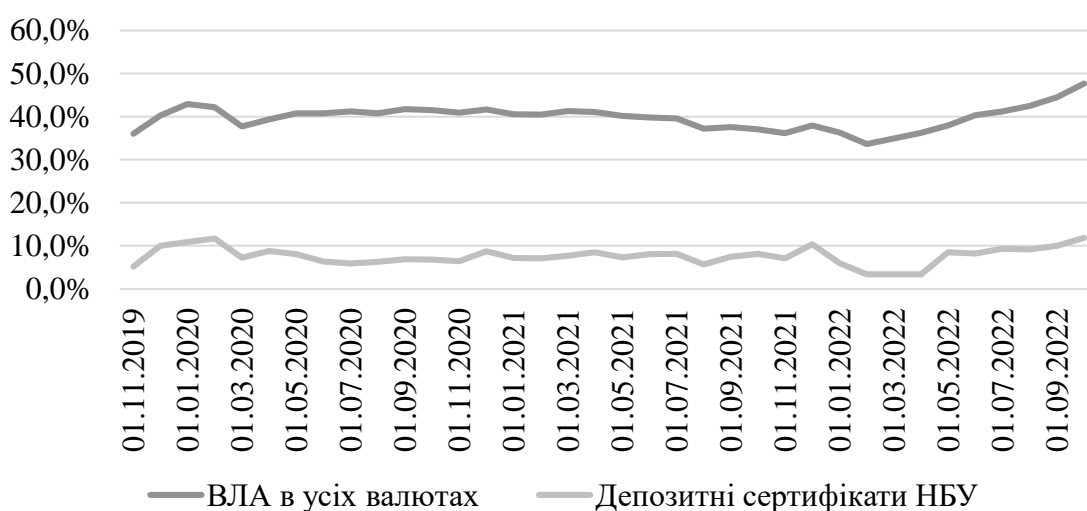

Рис. 2.12 Частки ВЛА в активах банківської системи у 2019-2022 рр.

Джерело: Побудовано автором на основі [31]

Банки повинні бути більше зацікавлені у довгостроковій ліквідності, тому зараз Національний банк України переглядає підходи щодо норм резервування на короткострокову ліквідність. Причиною такому рішенню є те, що банківським установам важко розраховувати на кошти, які розміщені в банку короткостроково та не підкріплені, наприклад, депозитними договорами, оскільки мінімальна банківська паніка зможе оперативнo занизити ліквідність.

Для того, аби контролювати ліквідність кожного конкретного банку регулятор впровадив норматив ліквідності – LCR (коефіцієнт покриття ліквідності). Розглянемо усереднене значення даного показника по системі.

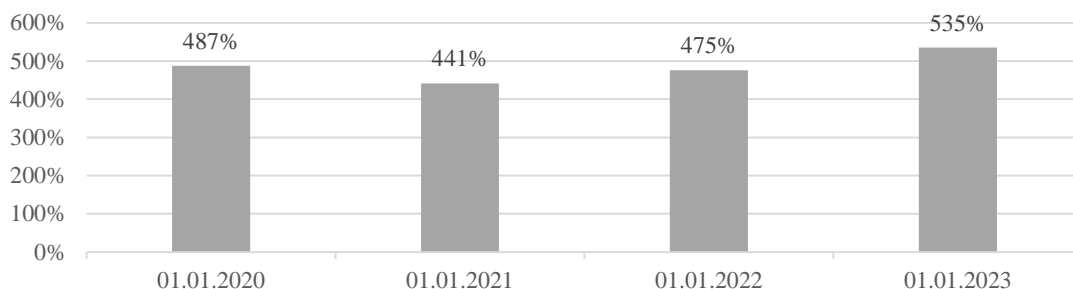

Рис. 2.13 Середній коефіцієнт покриття ліквідністю у 2020-2023 рр.

Джерело: Побудовано автором на основі [31]

З рис. 2.13 бачимо, що ліквідність протягом останніх років лише зростає. Це лише підтверджує високу акумульованість ресурсів. Проте, важливо зауважити, що у випадку з даним ризиком, шкідливим є не лише недостатність ліквідності, але і надлишок.

Також, у питанні розкриття ліквідності банківської системи, цікавою є динаміка розміщення коштів населенням у різних банківських групах: приватних, іноземних та державних під час повномасштабного вторгнення (рис. 2.14).

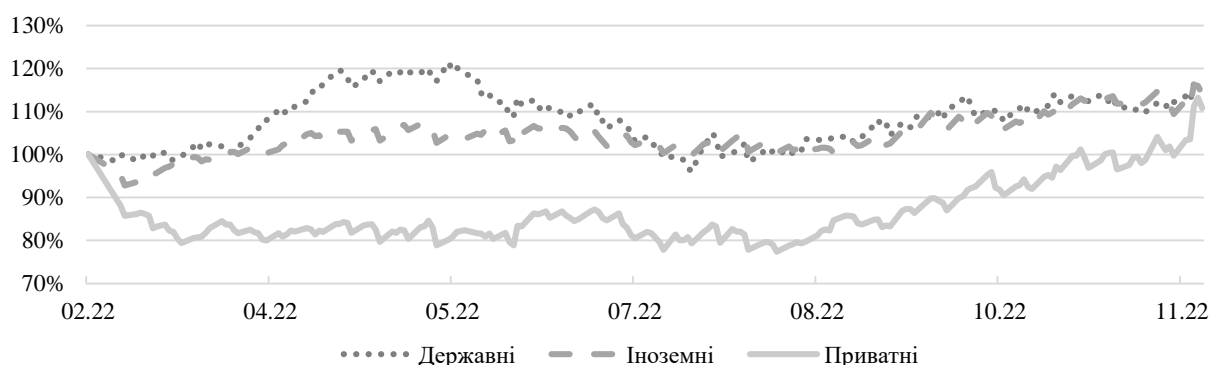

Рис. 2.14 Динаміка коштів населення по групах банків від початку повномасштабного вторгнення у 2022 р.

Джерело: Побудовано автором на основі [31]

За 100% взято дані станом на 23 лютого 2022 року, за день до повномасштабного вторгнення. Спостерігаємо, що на початку повномасштабного вторгнення більшість населення збільшили суми коштів на рахунках у державних банках, на відміну від комерційних вітчизняних, де статистика значною мірою погіршилась. Така ситуація спричинена масовим бажанням населення зробити готівкові запаси, оскільки не було до кінця зрозуміло чи будуть працювати банкомати та банківська система в цілому.

Проте, спостерігаємо, що вже до кінця 2022 року ситуація покращилась, повернувшись до даних початку 2022 року.

Одними із основних доходів банків є процентні доходи. Історично найбільшу частку процентних доходів займали доходи від фізичних та юридичних осіб, меншу ж частку займали доходи від активів з мінімальним рівнем ризику. Проте, зважаючи на високі ризики кредитування в умовах війни, високу облікову ставку та зацікавленість уряду в залученні коштів все більшу частку в активах становлять доходи від ОВДП та депозитних сертифікатів НБУ. Саме завдяки цьому багато банків у 2022 були прибутковими, що з одного боку позитивно відобразилось на банківській системі, а з іншого може мати гірші наслідки у довгостроковій перспективі, оскільки роль банків полягає не у акумулюванні коштів та інвестиціях в безризикові активи, а у запуску економіки за допомогою кредитування.

Загалом, проаналізувавши динаміку дотримання банківською системою України нормативів, встановлених регулятором, частки кредитного ризику в загальній сумі кредитів та в розрізі ключових банків, коефіцієнт покриття ліквідністю, зміни в структурі персоналу, що може викликати додатковий операційний ризик та різке збільшення ліквідності банків, можемо зробити висновок, що поточна ситуація управління банківськими ризиками показує позитивну динаміку, проте потребує подальших досліджень та напрацювань.

2.3 Компаративний аналіз політик ризик-менеджменту вітчизняних банків

Банківські установи України є досить гнучкими у підходах до управління банківськими ризиками, проте тим, що їх всіх об'єднує є політика управління ризиками. Для об'єктивності і різнобічності порівняння вважаємо за необхідне здійснити компаративний аналіз політик управління ризиками банківських установ, зокрема:

1. АТ КБ «ПРИВАТБАНК» – банк системно-важливого значення з державною часткою власності.
2. АТ «ПУМБ» – банк, що відноситься до групи банківських установ з приватним капіталом.
3. АТ «ОТП БАНК» – банк, що відноситься до банківських установ іноземних груп.

Усі ці банки входять до десятки найбільших банків за активами в Україні та працюють на вітчизняному ринку уже тривалий час.

Основою для аналізу виступатимуть політики управління ризиками, що опубліковані на сайтах даних банків.

Перш за все, розглянемо, які групи ризиків виділяють банківські установи у своїх політиках (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Групи ризиків, що виділяють досліджувані банки

Назва банку	АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	АТ «ПУМБ»	АТ «ОТП БАНК»
Види ризиків	<ul style="list-style-type: none"> - Кредитний ризик - Ризик ліквідності - Ринкові ризики - Операційний ризик - Ризик відповідності діяльності - Стратегічний ризик 	<ul style="list-style-type: none"> - Кредитний ризик - Ризик ліквідності - Процентний ризик - Ринкові ризики - Операційний ризик - Комплаєнс ризик 	<ul style="list-style-type: none"> - Кредитний ризик - Ризик ліквідності - Ринкові ризики - Операційний ризик

Джерело: складено автором на основі [49, 50, 51]

Спостерігаємо, що найбільш широка класифікація в АТ КБ «ПРИВАТБАНК». Дана банківська установа виділяє ризик відповідності діяльності (полягає у загрозі репутаційних наслідків у результаті недотримання законодавства) та стратегічний ризик (помилкові управлінські рішення, що можуть призвести до наслідків у майбутньому), які в наступних політиках вже не зустрічаються.

АТ «ПУМБ» окремою групою виділяє ризики комплаєнс, що у свою чергу є ймовірністю порушення внутрішніх основ банківської діяльності та певною мірою об'єднує стратегічний та репутаційний ризики.

Політика АТ «ОТП БАНК» окреслює 4 основні групи ризику, проте кожна з них містить додаткове розшифрування.

Також, у свої політиках банки звертають увагу на можливості виникнення політичного ризику, зміни геополітичної ситуації, ризики економічних потрясінь, ризики-країни та інші.

Цікавими до порівняння виступають організаційні структури управління ризиками. У АТ КБ «ПРИВАТБАНК» не виділяються окремі лінії контролю, структура подається звужено та визначає 9 основних підрозділів банку, що управляють ризиками.

Натомість у АТ «ПУМБ» окреслюється подвійна лінія захисту, розмежовуючи департамент внутрішнього аудиту та підрозділів банку.

Щодо АТ «ОТП БАНК», у даній політиці описана триступенева лінія захисту, перша з яких включає: департаменти маркетингу, продажів, інвестиційної діяльності та операційної діяльності; друга: відділи ризик-менеджменту та департамент питань контролю вимог регулятора; третя: внутрішній аудит. Окремим відокремленим підрозділом виступає комітет з управління ризиками. Дану організаційну структуру вважає найбільш досконалою з описаних, оскільки багаторівневість управління ризику забезпечує додатковий контроль та диверсифікація думок та прийнятих рішень.

Розглянемо принципи, які виступають основою для ризик-менеджменту даних банків (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Принципи ризик-менеджменту, що виділяють досліджувані банки

Назва банку	АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	АТ «ПУМБ»	АТ «ОТП БАНК»
Принципи	<ul style="list-style-type: none"> - Виваженості - Участі - Обережності - Безперервності - Хеджування 	<ul style="list-style-type: none"> - Достатність та ефективність мінімізуючих заходів - Зрозумілість - Поінформованість про ризик - Незалежність - Контроль рівня ризику - Управління діяльністю Банку з урахуванням прийнятого ризику - Обмеження рівня прийнятих ризиків - Вдосконалення системи управління ризиками - Ефективність - Своєчасність - Структурованість - Розмежування обов'язків - Докладність і комплексність - Пропорційність - Незалежність - Конфіденційність - Прозорість 	<ul style="list-style-type: none"> - Ефективність - Незалежність - Конфіденційність - Розподіл - Адекватність - Своєчасність - Розподіл обов'язків - Всеосяжність

Джерело: складено автором на основі [49, 50, 51]

Найменш розгалужену систему принципів бачимо у АТ КБ «ПРИВАТБАНК», сутність яких можна узагальнити визначенням ризик-менеджменту та основних його етапів.

Натомість у АТ «ПУМБ» спостерігаємо широкий перелік принципів, що розкриває усі аспекти не менш вичерпного переліку ризиків.

Щодо АТ «ОТП БАНК», вважаємо перелік принципів вичерпним та комплексно охоплюючим вище окреслені види ризиків. Також, варто зауважити, що принципи ризик-менеджменту АТ «ОТП БАНК», як і вся політика управління ризиками, враховує політику материнської іноземної компанії.

Також, у даних політиках окреслюються окремі підходи до управління ризиками. Порівняємо методи управління кредитним ризиком, як найбільш суттєвим у банківській діяльності (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Принципи ризик-менеджменту, що виділяють досліджувані банки

Назва банку	АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	АТ «ПУМБ»	АТ «ОТП БАНК»
Методи управління кредитним ризиком	- Резервування - Лімітування - Диверсифікація - Списання заборгованостей, що безнадійні	- Попередження - Страхування - Стимування - Диверсифікація - Резервування	- Резервування - Лімітування - Рейтингування - Ділові відносини з клієнтом - Аналіз зовнішніх джерел інформації

Джерело: складено автором на основі [49, 50, 51]

Проаналізувавши методи управління кредитним ризиком робимо висновки, що вони аналогічні у 3 банках, проте з акцентом на персональні особливості. Зокрема, цікавим є підхід АТ «ОТП БАНК» до формування груп ризику клієнта. Всього таких груп 7, кожній відповідає власний діапазон волатильності та рівень ризику: мінімальний, низький, помірний, середній, суттєвий, значний, високий.

Зважаючи на розглянуті політики, узагальнені ключові елементи політик ризик-менеджменту (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Узагальнені основні складові політик ризик-менеджменту та їх складові

Види ризиків	Принципи ризик-менеджменту	Ключові методи управління ризиками
- Кредитний - Процентний - Ліквідності - Валютний - Операційний	- Незалежності - Ефективності - Прозорості - Адекватності - Своєчасності	- Диверсифікація - Резервування - Лімітування та стимування

Джерело: складено автором на основі [49, 50, 51]

Отже, здійснивши аналіз політик ризик-менеджменту вітчизняного корпоративного, державного та іноземного банку, робимо висновок, що всі вони

складені відповідно до загальноприйнятих норм ризик-менеджменту, проте кожен банк вніс власні корективи як у види ризиків так і у принципи, якими керується при управлінні ризиками. Проте, узагальнивши, робимо висновки, що всі банки зосереджені на 5 основних групах ризику: кредитному, процентному, ліквідності валютному та операційному, а їх політики ризик-менеджменту реалізуються на базі принципів незалежності, ефективності, адекватності та своєчасності. Основними методами ризик-менеджменту визначили методи диверсифікації, резервування, лімітування та стримування.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

3.1 Модель впливу факторів макроекономічного середовища на сукупний ризик банківських установ України

Для того, аби окреслити найбільш вдалі методи управління банківськими ризиками, важливо з'ясувати конкретні фактори, які найбільшою мірою впливають на рівень сукупного ризику банківської системи. Здійснимо аналіз таких факторів за допомогою створення економіко-математичного моделювання впливу ряду факторів на рівень ризику.

Для визначення впливу факторів на рівень сукупного ризику у банківській системі України пропонуємо розрахунок інтегрального показника, що охоплює врахування факторів за кожним із чотирьох основних груп ризиків:

- 1) кредитного ризику за показниками: частки непрацюючих кредитів (NPL); нормативу загальної суми інвестування ($H12$);
- 2) процентного ризику: коефіцієнт еластичності рентабельності активів і облікової ставки НБУ ($E_{ROE/r}$);
- 3) валютного ризику: норматив ризику загальної довгої відкритої валютної позиції ($H13-1$), норматив ризику загальної короткої відкритої валютної позиції ($H13-2$);
- 4) ризику ліквідності: норматив короткострокової ліквідності ($H6$).

Кожній складовій показника присвоєно вагу в загальному розрахунку інтегрального показника вияву сукупного ризику банківської системи, що визначені експертним методом (формула 3.1):

$$Y = 0,2 NPL + 0,05 H12 + 0,25 E_{ROE/r} + 0,125 H13-1 + 0,125 H13-2 + 0,25 H6 \quad (3.1)$$

Найбільші вагові значення присвоєно обсягам проблемним кредитів, нормативу ліквідності та процентному ризику – по 20-25%. Двом нормативам, що виражають валютний ризик в сумі також присвоєно 25%. Нормативу загальної суми інвестування – 5%. Таким чином забезпечується рівномірний розподіл значимості між чотирма основними групами ризику, проте за різної ваги окремих складових.

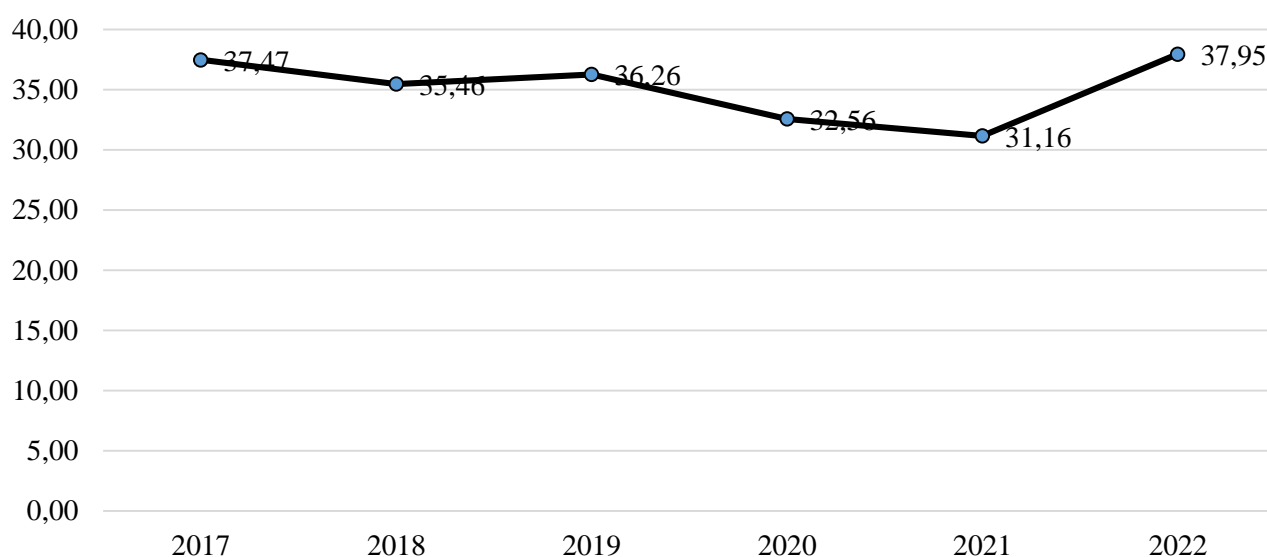

Рис. 3.1 Показник сукупного ризику банківської системи

Джерело: складено за даними Національного банку України та Державної служби статистики України

Аналізуючи отриманий показник, бачимо, що у 2017-2021 рр. існувала тенденція до зниження обсягів сукупного ризику у банківській системі, що пояснюється налагодженням економічної ситуації після банківської кризи 2014-2016 рр. та «банкопаду». Проте, у 2022 році, через початок повномасштабного вторгнення, показник ризику по банківській системі суттєво зріс, що не є дивним, зважаючи на масштаби потрясіння для економіки нашої держави.

У якості факторних ознак впливу на динаміку сукупного ризику банківської системи визначено основні макроекономічні показники та показники банківської системи, а саме: валовий внутрішній продукт у фактичних цінах,

Продовження таблиці 3.2

X_1	-0,43	1,00											
X_2	-0,49	-0,50	1,00										
X_3	0,53	0,40	-0,94	1,00									
X_4	-0,32	0,98	-0,62	0,47	1,00								
X_5	0,89	-0,65	-0,16	0,33	-0,61	1,00							
X_6	0,37	0,56	-0,97	0,96	0,65	0,08	1,00						
X_7	-0,04	-0,64	0,80	-0,85	-0,67	0,10	-0,89	1,00					
X_8	-0,31	0,94	-0,61	0,44	0,97	-0,56	0,62	-0,67	1,00				
X_9	-0,19	0,92	-0,74	0,63	0,96	-0,45	0,78	-0,83	0,97	1,00			
X_{10}	-0,60	0,59	0,17	-0,37	0,54	-0,78	-0,18	0,22	0,45	0,29	1,00		
X_{11}	-0,58	0,92	-0,25	0,12	0,88	-0,71	0,28	-0,43	0,91	0,81	0,64	1,00	
X_{12}	-0,15	0,90	-0,78	0,67	0,95	-0,42	0,81	-0,85	0,95	1,00	0,25	0,77	1,00

Джерело: складено за даними Національного банку України та Державної служби статистики України з використанням модуля «Аналіз даних» Excel

Керуючись загальновідомими критеріями кореляції визначено найтісніший зв'язок між сукупним ризиком у банківській системі та обліковою ставкою НБУ. Щільний зв'язок також доведено з базовим індексом споживчих цін, рентабельністю активів комерційних банків, та їх капіталом.

Аналіз кореляційної матриці дозволив виділити п'ять показників (ВВП, Індекс фізичного обсягу ВВП, середня заробітна плата, валютний курс долара США, зовнішній борг України) з середнім ступенем зв'язку з сукупним ризиком у банківській системі. Для подальшого визначення критеріїв регресійної моделі визначено вісім показників (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Щільність зв'язку факторів із сукупного ризику у банківській системі України, основних макроекономічних показників, показників банківської системи України

№	Показник	Позначення	Щільність зв'язку
1	Сукупний ризик у банківській системі України	Y	1,00

Продовження таблиці 3.3

2	Індекс фізичного обсягу ВВП до попереднього року, %	X_2	-0,49
3	Базовий індекс споживчих цін, %	X_3	0,53
4	Середня заробітна плата, грн	X_4	-0,32
5	Облікова ставка НБУ, %	X_5	0,89
6	Валютний курс долара, грн	X_6	0,37
7	Зовнішній борг України, млн дол. США	X_8	-0,31
8	Рентабельність активів комерційних банків, %	X_{10}	-0,60
9	Капітал комерційних банків, млн грн	X_{11}	-0,58

Джерело: складено за даними Національного банку України та Державної служби статистики України з використанням модуля «Аналіз даних» Excel

Таким чином, регресійне рівняння сукупного ризику у банківській системі України, побудоване на основі лінійної моделі виду:

$$Y = b_0 + b_1 \cdot X_1 + \dots + b_n \cdot X_n \quad (3.2)$$

де b_1-b_n – невідомі параметри регресійної моделі; X_1-X_n – незалежні пояснювальні змінні регресійної моделі.

Оскільки множинний коефіцієнт кореляції побудованої моделі (табл. 3.4) дорівнює 1,00, то зв'язок між Y та факторами $X_2, X_3, X_4, X_5, X_6, X_8, X_{10}, X_{11}$ є дуже високим.

Таблиця 3.4

Регресійна статистика

Множинний R	1,00
R -квадрат	1,00
Нормований R -квадрат	65535,00
Стандартна похибка	0,00
Спостереження	6,00

Джерело: складено з використанням модуля «Аналіз даних» Excel

Слід враховувати результати кореляційно-регресійного аналізу та отримані значення вказують на фільтрування факторів впливу на сукупний ризик у банківській системі таких факторів як облікова ставка НБУ, валютний курс

долара США, рентабельність активів комерційних банків. Характеристика регресійної моделі сукупного ризику у банківській системі України наведена у табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Характеристика регресійної моделі сукупного ризику у банківській системі України

Показник	Позначення	Щільність зв'язку
Y-перетин	Y	1179,3978
Індекс фізичного обсягу ВВП до попереднього року, %	X ₂	-0,2074
Базовий індекс споживчих цін, %	X ₃	-0,54354
Середня заробітна плата, грн	X ₄	-0,0011
Облікова ставка НБУ, %	X ₅	0
Валютний курс долара США, грн	X ₆	0
Зовнішній борг України, млн дол. США	X ₈	-0,00147
Рентабельність активів комерційних банків, %	X ₁₀	0
Капітал комерційних банків, млн грн	X ₁₁	0,0002

Джерело: складено за даними Національного банку України та Державної служби статистики України з використанням модуля «Аналіз даних» Excel

Враховуючи результати проведених розрахунків та регресійно-кореляційного аналізу побудуємо модель сукупного ризику у банківській системі України, де враховано вплив кожного фактору у взаємодії:

$$Y = 1179,40 - 0,2074 X_2 + 0,5435 X_3 - 0,0011 X_4 - 0,0015 X_8 + 0,0002 X_{11} \quad (3.3)$$

За формулою 3.3, що складена на основі даних таблиці 3.5, доведено найвищий вплив індексу споживчих цін та індексу фізичного обсягу ВВП з від'ємним значенням, тобто зменшення індексу фізичного обсягу ВВП призводить до збільшення сукупного ризику у банківській системі. Зовнішній борг України має від'ємне значення у регресійній моделі, що пояснюється зростанням сукупного ризику у банківській системі, коли відбувається борговий тиск на економіку та публічні фінанси. Середня заробітна плата має від'ємне значення у регресійній моделі, тобто збільшення середньої заробітної плати призводить до зменшення сукупного ризику у банківській системі.

Отже, зважаючи на дані, що отримано в моделі, можемо зробити висновок, що макроекономічне середовище значною мірою впливає на загальний сукупний обсяг банківського ризику та стабільності банківської системи, а отже вірна економічна політика, політика зовнішньо-економічної діяльності дозволить мінімізувати ймовірні обсяги ризику банківських установ України.

3.2 Практичні рекомендації щодо удосконалення ризик-менеджменту банківських установ в умовах нових викликів України

Банки – одні із ключових учасників ринку фінансових послуг не лише в Україні, але й в усьому світі. Оскільки дані фінансові установи акумулюють значні об'єми активів населення на бізнесу, важливо, щоб державні органи влади безпосередньо контролювали поточну діяльність банків, зосереджуючи особливу увагу на управлінні ризиками, які можуть вникати у ході їх діяльності.

Щодо макроекономічного рівня, у вітчизняному законодавстві відсутня чітко виокремлена система управління банківськими ризиками, що не дивно, адже банківські установи, перш за все – є бізнесом, який реалізовує діяльність в межах визначеного стратегією ризик-апетиту, проте вважаємо за необхідне звернути увагу влади на те, що якісні дані банків щодо управління ризиками можна підтверджувати кількісними даними, які би подавались регулятору на регулярній основі. Наприклад, банківські установи могли б проводити внутрішні тестування працівників щодо знання правил та підходів до фінансового моніторингу, взаємодії з шахрайством, корупцією і тд, адже людський фактор є одним із причин реалізації ймовірних операційних ризиків банку.

Також, одним із способів кращого регулювання процесу управління ризиками банку може виступити розширення обов'язкових нормативних значень показників діяльності банку.

Відповідність встановленим показникам може вмотивувати банківські установи більш ретельно підходити до вибору методів управління ризиками, зважаючи на те, що недотримання того чи іншого коефіцієнту викличе додаткову увагу з боку регулятора.

Для мінімізації корупційної складової, для передачі даних може бути використана єдина одномоментна інформаційна система, де зібрані дані банківських установ автоматично передаються до регулятора.

Важливим є і те, що формування офіційних правил взаємодії банків і регулятора щодо управління ризиками має відбуватись у співпраці держави і бізнесу, на основі діалогу та спільних рішень, адже ціль регулювання якості управління ризиками банків – не знайти порушення, докази недотримання вимог чи нормативів, а сформувати таке економічне середовище, де банк буде більш захищений від ризиків.

Стабільність банківського сектору виступає фундаментом економіки нашої держави, тому дуже важливим є постійне удосконалення методів управління ризиками кожного конкретного банку, що виникають в результаті їх діяльності. Зважаючи на важливе місце банків на фінансовому ринку, важливим є оперативне та гнучке пристосування їх до викликів, що виникають як на глобальному ринку фінансових послуг, так і у внутрішньому середовищі банку. Більше того, чим швидше відбудеться реакція банку на потенційний ризик, тим більша ймовірність виникнення мінімальних чи нульових збитків.

Кожного року серед чутливих галузей з'являються нові сфери, зокрема в умовах сучасних викликів – війна, пандемія, «touchless» економіка, масштабні процеси інформатизації та зростання технологічного прогресу, які потребують нових відповідних методів реагування.

Оскільки кредити займають найбільшу частку активів банківської системи, перш за все, окреслимо необхідні практичні рекомендації для управління даним видом ризику.

Важливо розуміти, що кожен позичальник, що у результаті втрати платоспроможності може спричинити зростання кредитного ризику, наявність

повної інформації про позичальника, кількісні характеристики його фінансового стану та якісні характеристики щодо стилю життя зможуть допомогти банку сформувавши таку кредитну політику, що мінімізує ймовірні збитки. Більше того, важливо, щоб така інформація про кожного позичальника була зібрана в одному місці та містила вичерпну інформацію.

Для того, аби покращити процес обміну інформацією, банкам варто використовувати сучасні технології, зокрема Big Data. За допомогою даних механізмів банк може спостерігати за транзакціями позичальника, динамікою переведення оборотів, а також відслідковувати роботу персоналу та оперативно передавати інформацію між ним. Таким чином, система може реагувати на критичні зміни в платіжній поведінці клієнта і вчасно виявляти потенційні загрози, що з ним пов'язані.

Прикладом таких збірних систем даних виступають бюро кредитних історій, проте дуже часто вони не генерують інформацію з усіх банків і тим самим не надають повної картини щодо досвіду співпраці клієнта з ними. На нашу думку, важливим є створення єдиної міжбанківської системи, де би містились основні ризики, що пов'язані з роботою з тими чи іншими позичальниками.

Говорячи про технології, НБУ вважає, що інновації – є запорукою сталого розвитку фінансового ринку та планує упровадження СупТех та розвиток РегТех у Стратегії розвитку фінансового сектору до 2025 року, Стратегії розвитку фінтеху в Україні до 2025 року та Стратегії Національного банку України до 2025 року (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Сутність понять «Суптех» та «Регтех»

Категорія	Суптех	Регтех
Користувачі	Регулятор	Регулятор, фінансові установи
Передумови:	Значна частка «ручних» процедур, Часта зміна регуляторних вимог	
Сфери використання	Збір наглядових даних та обмін ними	Формування наглядових даних, ідентифікація клієнтів, управління ризиками

Переваги	Швидке оброблення даних, зниження витрат, підвищення якості даних, робота в режимі «реального часу», взаємодія між регуляторами	
Перспективи	Превентивне виявлення ризиків, перехід до KYD ("знай свої дані")	Перехід від системи 3-П (працівники, процеси, папір) до АРП (автоматизація, реальний час, прогноз)

Джерело: складено автором на основі [37]

Дані системи вже давно використовують провідні країни світу, зокрема в Австрії створено платформу для автоматизації звітності та стану позичальників, Банк Англії повністю автоматизував процес збору даних, ліцензування, перевірок учасників фінансового ринку. Мексика, Австралія, Бразилія, Нова Зеландія також практикують використання даних технологій.

Отже, що стосується управлінням кредитного ризику, то ідентифікація клієнтів та відстеження зміни їх фінансового стану за допомогою новітніх технологічних рішень може позитивно вплинути на оцінку гіпотетичної платоспроможності та спрогнозувати ймовірні наслідки співпраці з клієнтом.

Одним із видів превентивних засобів щодо контролю обсягів кредитного ризику можуть слугувати моніторинги. Для банків важливо, щоб клієнти не були закредитованими та вчасно розраховувались за наявними зобов'язаннями. Чим більше кредитів у клієнта, тим більший кредитний ризик за ним формується. Також, важливим є моніторинг показників фінансового стану позичальників, оскільки зміна обсягів його доходу безпосередньо впливає на платоспроможність.

Щодо юридичних осіб, то аналітикам банку важливо звертати увагу не лише на показники безпосередньо клієнта, а й контрагентів, що займають найбільші частки в дебіторській та кредиторській заборгованостях клієнта. Збір даних для таких моніторингів також можна налагодити за допомогою новітніх технологій, зокрема використання Big Data.

Ще одним важливим фактором, який допомагає мінімізувати наслідки реалізації кредитного ризику є застава. Зважаючи на те, що у ході воєнних дій

ліквідною заставою може виступати лише депозит (навіть земельна ділянка може бути окупована), важливо впроваджувати нові інструменти, що забезпечать покриття кредитних ризиків банків. Учасникам банківського ринку варто зробити особливий аспект на співпрацю з державою та різноманітними фондами, які сприяють формуванню забезпечення за кредитами.

Однією із таких організацій є Європейський Банк реконструкції та розвитку та їх «Food Security Guarantee» анонсована на 6 місяців до листопада 2022 року. Фінансування за підтримки даної програми передбачає те, що фонд покриває 60% сальдо кредиту тим самим знижуючи кредитний ризик банків [75].

Звісно, під дану програму підпадають лише юридичні особи з визначених галузей, зокрема: сільське господарство, виробництво, переробка, транспортування готової продукції СГ-виробників, торгівля технікою та запчастинами для агро-техніки, виробництво та торгівля добривами, насінням, засобами захисту рослин.

Така програма максимально направлена на підтримку харчового сегменту, зважаючи на ключові позиції України в забезпеченні Європи їжею та продовольством.

Подібну програму впровадив і Уряд України. Антивоєнна державна гарантія пропонує покриття 80% заборгованості сільгосптоваровиробників та 50/70% кредитів позичальників з іншими видами діяльності.

Зважаючи на ситуацію в Україні, банки створюють такі умови для позичальників, щоб якомога більше з них мали змогу вчасно та безпроблемно погасити власні заборгованості. Кредитні канікули, автоматичні лонгації терміну погашення кредитних продуктів, відміна комісій – всі ці заходи так чи інакше підтримують клієнтів. Проте, така підтримка не гарантує зникнення потенційних проблемних заборгованостей, тому банкам важливо пам'ятати, що списання всіх таких кредитів принесе занадто багато збитків, а тому варто комунікувати з клієнтами та обговорювати, щонайменше, часткове погашення боргів.

Такі заходи, як: продовження строків погашення кредиту, зміна схем, зміни суми відсотків, рефінансування, зміни валюти кредиту, продаж

проблемних активів та інші допоможуть втримати деяких позичальників та не перетворити їх на банкрутів.

Як ми вже згадували, останніми роками економіку України вражають все нові і нові виклики. Два роки поспіль банківський ринок України тримав оборону від коронакризи, що значною мірою знизила платоспроможність позичальників та загострила питання ліквідності як на рівні окремих банків так і на рівні банківської системи.

Далеко до початку повномасштабного вторгнення на територію нашої держави Росії 24 лютого 2022 року, банківська система страждала від масового зняття готівки у банкоматах та купівлі валюти населенням. Оскільки українці масово накопичували паперові гроші, а будь-яка новина змушувала їх ставати в черги до банкоматів. Проте, навіть після вторгнення, банківський сектор України встояв та наразі продовжує роботу у повноцінному режимі, що свідчить про високий рівень управління ризиком ліквідності банківської системи.

Безперечно, рівень ліквідності повинен постійно контролюватись, зокрема і за допомогою сучасних технологій:

1. Автоматизація, блокчейн. Використання штучного інтелекту та інших машинних процесів дозволяє швидко та якісно збирати та оброблювати великі масиви даних, прогнозувати ліквідність, зважаючи на вхідні дані моделі.
2. Розширення функціоналу мобільних додатків. Розробка доповнень до мобільних додатків банків дозволяє не лише залучити нових потенційних носіїв ліквідності – клієнтів, а й збирати дані про поточних.
3. Використання цифрових валют для диверсифікації [86].

Щодо валютного ризику, то в умовах воєнного стану, дане питання є надзвичайно складним, оскільки валютний курс, за відсутності дій Регулятора є складно прогнозованим. Для того, аби мінімізувати ймовірні валютні ризики, Національний банк України ввів в дію Постанову №18, де чітко окреслені

правила користування валютою, максимальні обсяги зберігання на рахунках та ін. [44].

Також, сучасні виклики передбачають необхідність пристосування до нових форм операційної роботи, переформатування якої значною мірою наражає банківські установи на ризики операційного характеру. Перебування працівників на робочому місці під час повітряної тривоги та неналежне зберігання документів може призвести до втрат, тому важливо, щоб кожна банківська установа розробила план дій на такі випадки та окреслила перелік правил обов'язкових до дотримання. Актуальним є питання боротьби з міграцією людського ресурсу закордон: кваліфікований персонал покидає Україну з метою убезпечитись і тим самим створює дефіцит на кадровому ринку, тому банкам важливо створювати такі умови роботи, що змотивують поточних працівників залишитись. Прикладом такої мотивації може виступати збільшення заробітної плати, дозвіл відділеної роботи та гнучкого робочого дня.

Зараз існує надзвичайно багато моделей, якими користуються світові банки для ризик-менеджменту банківських установ. Розглянемо декілька, які можна було б імплементувати у діяльність банківських установ України (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Моделі оцінки ризику банківських установ

Модель оцінки кредитного ризику "Expected Credit Loss" (ECL)	Модель CCAR (Comprehensive Capital Analysis and Review)	Модель оцінки операційного ризику "Loss Distribution Approach" (LDA)
Для визначення очікуваних збитків від невиконання кредитів на майбутній період. Вона базується на різних факторах: ризик невиконання, історія платежів та інші кредитні параметри.	Використовується американськими банками для оцінки ризику та прогнозування можливих втрат на певний період часу. Модель CCAR використовується для визначення рівня капіталу, необхідного для зменшення можливих втрат і забезпечення відповідності вимогам регуляторів щодо капіталовкладень банку.	Використовується для оцінки можливих збитків від операційного ризику: людські помилки, технічні проблеми та інші подібні ризики. Базується на статистичних даних про минулі події та їх наслідки, що дозволяє банкам прогнозувати можливі збитки в майбутньому.

Джерело: складено автором на основі [83, 88]

Отже, управління банківськими ризиками має відбуватись з урахуванням усіх факторів, як зовнішніх так і внутрішніх. При тому, держава має виступати ініціатором постійного вдосконалення ризик-менеджменту банківських установ. Також, важливою, на нашу думку, визначаємо точковість у прийнятті рішень банківських установ та детальний аналіз клієнтів за допомогою інформаційних технологій та інших ресурсів. Також, важливим, на нашу думку, є питання збереження людського ресурсу професійних фахівців та імплементація сучасних моделей оцінки ризиків банківських установ.

ВИСНОВКИ

У ході проведеного дослідження було зроблено наступні висновки:

1. Виявили, що поняття «банківського ризику» можна окреслити як ймовірність відхилення очікуваних показників банківської діяльності, яка виникає під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх умов, наслідками якої можуть бути: позитивний, негативний або нульовий результат. Фактори, які впливають на такий ризик може умовно погрупувати на два блоки: внутрішні (економічні, політичні, геополітичні, законодавчі, технологічні) та внутрішні (політика банку, якість оцінки ризиків та контролю, людський фактор).

2. Дійшли висновку, що не існує єдиної класифікації ризиків банківських установ і кожен вчений дає власне бачення. Виділили основних груп класифікації: за середовищем виникнення, за природою, за видом операції банку, в ході якої він виникає, за рівнем поширеності, за часовою ознакою прояву, за наслідками для банку.

3. Розглянули методи управління банківськими ризиками в розрізі кредитного, процентного, валютного ризиків, ризику ліквідності та операційного ризиків з точки зору стратегічного та тактичного рівнів. Основою для управління ризиками виступають методи диверсифікації, хеджування, нормування певних банківських показників, лімітування, сек'юритизації та ін.

4. З'ясували інституційно-правове забезпечення ризик-менеджменту банківських установ в Україні та функції Національного Банку України як основного регулятора даного сектору ринку фінансових послуг. Окреслили основні нормативно правові акти в межах яких відбувається регулювання банківської діяльності: Закон України «Про банки і банківську діяльність», Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», Постанова №64 «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах», Постанова №368 «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні».

5. Дійшли висновку, що незважаючи на складну ситуацію в Україні, ризик-менеджмент банківських установ реалізовується досить якісно. Основною є нормативи Національного банку України: капіталу, великих кредитних ризиків, ліквідності і тд., які встановлюють певні рамки для діяльності банків. Не менш важливою складовою сучасного ризик-менеджменту є стрес-тестування всієї банківської системи. Суттєвою є і роль високоліквідних активів банків, які використовуються для нарощення прибутків від неризикових вкладів в депозитні сертифікати та ОВДП. Також, важливе місце займають комунікації з персоналом щодо відділеної роботи та технічна підготовка персоналу.

6. Здійснили аналіз політик ризик-менеджменту вітчизняного корпоративного, державного та іноземного банку та дійшли до висновку, що всі вони створені відповідно до загальноприйнятих норм ризик-менеджменту, проте кожен банк вносить власні корективи та трактування як у види ризиків, так і у принципи, якими керується при управлінні ризиками.

7. Розробили модель впливу факторів макроекономічного середовища на сукупний ризик банківських установ України. Зокрема, з'ясували, що індекс фізичного обсягу ВВП призводить до збільшення сукупного ризику у банківській системі. Також, відбувається зростання сукупного ризику у банківській системі, коли відбувається борговий тиск на економіку та публічні фінанси. Середня заробітна плата теж має від'ємне значення у регресійній моделі, тобто збільшення середньої заробітної плати призводить до зменшення сукупного ризику у банківській системі.

8. Обґрунтували пропозиції щодо вдосконалення ризик-менеджменту банківських установ в Україні, виокремивши важливість управління ризиками банків як на тактичному, так і на стратегічному рівнях. Підкреслили важливість тісної співпраці банківських установ з регулятором та використання нових технологій, зокрема технологій блокчейну, Big Data, «Інтернету речей» при акумуляції даних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Банківська система: практикум: навч. посіб. З.М. Васильченко, О.В. Тригуб; за ред. д-ра екон. наук, проф. З.М. Васильченко. Київ: ЦП «Компринт», 2017. 316 с.
2. Бланк, І. А. Управління фінансовими ризиками/І. А. Бланк. К.: НікаЦентр, 2005. 600 с.
3. Бобиль В. В. Фінансові ризики банків: теорія та практика управління в умовах кризи: монографія/В. В. Бобиль; Дніпропетр. нац. ун-т залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна. Дніпропетровськ, 2016. URL: <http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/2043/1/Bobyl.pdf> (дата звернення 05.04.2023).
4. Бобиль В. В. Управління банківськими ризиками в умовах фінансової кризи. Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2015. 203 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/745/1/disertacya.pdf> (дата звернення 07.04.2023).
5. Бодрецький М. В. Оцінка банківських ризиків: теорія і реальність. Ефективна економіка №3, 2013. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2370> (дата звернення 12.04.2023).
6. Бондаренко Л. А. Організація ризик-менеджменту в комерційних банках України. Проблеми розвитку банківництва в Україні : збірник матеріалів науковопрактичної конференції викладачів банківської справи. Кривий Ріг : КЕІ ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана», 2007. С. 18–20.
7. Бурденюк І. І., Волонтир Л. О. Методи та моделі ризик-менеджменту банківських установ. Галицький економічний вісник. 2016. № 2. С. 113-123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gev_2016_2_17 (дата звернення 05.04.2023).
8. Васильєва, Н. «Науково-практичні підходи до побудови системи управління кредитним ризиком банку». Фінансовий простір. вип. 4. (32). Грудень

2018. с. 134-40 <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/index.php/fp/article/view/640> (дата звернення 05.05.2023)..

9. Васюренко, О. В. Економічний аналіз діяльності комерційних банків: навчальний посібник / О. В. Васюренко, К. О. Волохата. К. : Знання, 2006. 463 с.

10. Вовчак, О. Д. Банківська справа: навчальний посібник / О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишин.Л. : Новий Світ. 2000, 2008. 559 с.

11. Водяницька О. В., Соколова Н. В., Серьогін С. С. Особливості управління банківськими ризиками. Економіка і суспільство. 2018. Випуск No 16. С. 700-704. URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/106.pdf (дата звернення 25.04.2023).

12. Волков Д. П. Аналіз банківських ризиків: основні підходи до визначення. Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. 2013. Вип. 10(3). С. 131-139. URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2013_10\(3\)_23.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2013_10(3)_23.pdf) (дата звернення 05.04.2023).

13. Гайдаржийська О.М. Напрями удосконалення управління кредитним ризиком. Ефективна економіка № 5, 2014. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3024> (дата звернення 05.03.2023).

14. Демчук Н. І., Абахтімова А.А. Управління банківськими ризиками. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. Вип. 24. Ч.1. С. 117-119. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_24/1/26.pdf (дата звернення 05.03.2023).

15. ЄПравда: Банки у березні отримали 10 мільярдів збитку через формування резервів: URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/04/29/686420/index.amp> (дата звернення 01.05.2023).

16. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення 21.04.2023).

17. Закон України «Про Національний банк України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14/page#Text> (дата звернення 11.04.2023).

18. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text> (дата звернення 05.04.2023).

19. Зубова В.В. Основні підходи до визначення та класифікації банківських ризиків. *Ефективна економіка*. №6, 2016. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5047> (дата звернення 23.03.2023).

20. Забчук Галина, Іващук Ольга. Банківські ризики в Україні в умовах стратегічної невизначеності розвитку національної економіки. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2020. Випуск 2. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/42114/1/%D0%97%D0%B0%D0%B1%D1%87%D1%83%D0%BA.pdf> (дата звернення 10.01.2023).

21. Інвестиційна діяльність комерційних банків: Монографія. І.О. Лютий, Р.В. Пікус, Н.В. Приказюк, К.І. Старовойт-Білоник. Івано-Франківськ: ПВНЗ «Галицька академія», 2010

22. Методичні вказівки з інспектування банків "Система оцінки ризиків" від 15.03.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04#Text> (дата звернення 12.04.2023).

23. Карась О.О. Специфіка системи управління ризиками в банківській сфері. *Ефективна економіка* № 3, 2015 URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3917> (дата звернення 26.04.2023).

24. Кльоба Л. Г. Ефективний ризик-менеджмент – запорука фінансової безпеки банку. *Ефективна економіка*. 2017. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5641> (дата звернення 23.03.2023).

25. Коваленко В. В. Кредитний менеджмент в системній організації ефективної кредитної діяльності банків. Економічний форум. 2014. №. 4.

26. Козьменко С. М. Стратегічний менеджмент банку : навч. посіб./ С. М. Козьменко, Ф. І. Шпиг, І. В. Волошко. Суми : Університетська книга, 2003. 734 с.

27. Костюк В.А., Тінюков С. В. Управління кредитним ризиком банку. 2015. МДУ. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/7_ukr/127.pdf (дата звернення 15.04.2023).

28. Кузьмак О. М., Ефективна система ризик-менеджменту як дієвий спосіб забезпечення стійкості банківських установ. Економічні науки. Вісник ХНУ 2011. №2. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2011_2_2/164-166.pdf (дата звернення 05.04.2023).

29. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, затверджені постановою Правління Національного банку України 02.08.2004 р. № 361. URL: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Risks/361.pdf (дата звернення 10.03.2023).

30. Мороз Н. В., Селецька Т. О. Сутність, причини виникнення та класифікація кредитного ризику банку. Бізнес Інформ. 2019. URL: https://www.business-inform.net/article/?year=2019&a-bstract=2019_7_0_278 (дата звернення 05.04.2023).

31. Національний банк України: Підходи до стрес-тестування банків 2021. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/ST_model_2021_public_2021-05-06.pdf?v=4 (дата звернення 25.04.2023).

32. НБУ. Два роки після реформи «СПЛІТ» – Національний банк відзвітував про результати роботи та окреслив плани на майбутнє. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/dva-roki-pislya-reformi-split--natsionalniy-bank-vidzvituvav-pro-rezultati-roboti-ta-okresliv-plani-na-maybutnye> (дата звернення 01.04.2023).

33. НБУ. Наглядова статистика. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення 05.04.2023).

34. НБУ: Звіт про стрес-тестування. 2021. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Stress_Test_Results_2021.pdf?v=4 (дата звернення 05.04.2023).

35. НБУ: Звіт про фінансову стабільність. Грудень 2019 URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2019-H2.pdf?#page=41 (дата звернення 05.04.2023).

36. НБУ: Звіт про фінансову стабільність. Грудень 2020 URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2020-H2.pdf?v=4 (дата звернення 05.04.2023).

37. НБУ: Концепція розвитку інноваційних наглядових та регуляторних технологій. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/%D0%A1oncept_development_Suptech_egtech.pdf?v=4 (дата звернення 12.04.2023).

38. НБУ. Наглядова статистика. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення 05.04.2023).

39. НБУ: Національний банк змінив вимоги щодо розрахунку нормативів кредитного ризику для банків, які входять до банківської групи. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-zminiv-vimogi-schodo-rozrahunku-normativiv-kreditnogo-riziku-dlya-bankiv-yaki-vhodyat-do-bankivskoyi-grupi> (дата звернення 05.04.2023).

40. НБУ: Національний банк удосконалив підходи до оцінки кредитного ризику за спеціалізованими видами кредитування. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-udoskonativ-pidhodi-do-otsinki-kreditnogo-riziku-za-spetsializovanimi-vidami-kredituvannya> (дата звернення 25.04.2023).

41. НБУ: Національний банк урегулював окремі питання щодо оцінки кредитного ризику за спрощеним підходом. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-uregulyuvav-okremi-pitannya-schodo-otsinki-kreditnogo-riziku-za-sproschenim-pidhodom> (дата звернення 22.03.2023).

42. НБУ: Оперативні дані, що характеризують ліквідність банківської системи та чинники її зміни. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/fm-liquidity> (дата звернення 22.03.2023).

43. НБУ: Проблемні кредити. URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123459 (дата звернення 25.04.2023).
44. НБУ: Постанова від 24.02.2022 № 18 Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text> (дата звернення 25.02.2023).
45. Ніколаєнко Ю. В. Економічна сутність кредитного ризику в банківській сфері: особливості і проблеми. ЧНУ. 2015. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2015/12.pdf (дата звернення 22.03.2023).
46. Олійник А. В. Оцінка втрат від кредитного ризику та моделювання ризику ліквідності банку. ХНУ. 2021. URL: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/11773/1/2021-en-3-52.pdf> (дата звернення 22.03.2023).
47. Основні показники діяльності банків. Наглядова статистика – НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення 05.04.2023).
48. Пернарівський, О. В. Аналіз, оцінка та способи зниження банківських ризиків / О. В. Пернарівський // Вісник Національного банку України. 2004. № 4.
49. Політика управління ризиками в АТ «ОТП БАНК». URL: <https://www.otpcapital.com.ua/about-us/systema-upravlinnya-ryzykamy/> (дата звернення 05.04.2023).
50. Політика управління ризиками в АТ «ПРИВАТ БАНК». URL: https://static.privatbank.ua/files/Polozheniye_po_upravleniyu_riskami.pdf (дата звернення 05.04.2023).
51. Політика управління ризиками в АТ «ПУМБ». URL: <https://about.pumb.ua/content/cmsfile/ua/.pdf> (дата звернення 05.04.2023).
52. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0064500-18> (дата звернення 05.04.2023).

53. Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/law/show/v0064500-18#Text> (дата звернення 05.04.2023).

54. Положення про порядок формування та зберігання обов'язкових резервів банками України та філіями іноземних банків в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0806500-14#Text> (дата звернення 05.04.2023).

55. Посохов І. М., Ходирєва О. О. Стрес-тестування як актуальний інструмент ризик-менеджменту сучасної банківської системи України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. № 24. С. 53-61. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/37053/1/FKD_2018_1_24_Posokhov_Stres-testuvannia.pdf (дата звернення 25.04.2023).

56. Постанова №64 «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах» від 11.06.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text> (дата звернення 25.04.2023).

57. Постанова №368 «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 28.08.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text> (дата звернення 05.04.2023).

58. Приказюк Н. В., Загороднюк Ю. В., Сучасні підходи до управління проблемними кредитами в банках. *Причорноморські економічні студії*. 2022. С. 103-109.

59. Приказюк Н.В., Іванюк С.Р. Кредитний ризик та його визначальні фактори в Україні. *Інтернаука, серія: економічні науки*. 2019. №25. URL: <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15613693459760.pdf> (дата звернення 05.02.2023).

60. Примостка Л.О. Банківські ризики: теорія та практика управління [Текст]: монографія / Л.О. Примостка, О.В. Лисенюк, О.О. Чуб; Мін–во освіти і науки України, ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана». К.: КНЕУ, 2008. 456 с.

61. Примостка Л.О. Ідентифікація та оптимізація ризиків соціального банкінгу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. №45 URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/6_2_2016ua/45.pdf (дата звернення 12.03.2023).

62. Проєкт ЮК. Закон про «Спліт». URL: <https://law.chnu.edu.ua/zakon-pro-split/#:~:text=Split%20%E2%BE%D0%BA%D1%83> (дата звернення 05.03.2023).

63. Тарасевич Н. В. Види та значення комплексної оцінки фінансового стану банку. *Вісник соціально-економічних досліджень. Збірник наукових праць*. 2013. №4 (51). С.361-365

64. Третяк, Д. Д., and П. А. Душейко. "Теоретичні аспекти ризик-менеджменту банку." *Економіка та держава* (2022): 100-107. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/1_2022.pdf (дата звернення 25.04.2023).

65. Тригуб О.В. Проблеми управління кредитним ризиком при іпотечному фінансуванні будівництва житла. X Всеукраїнська наукова конференція. Суми. 2007. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/61308/5/Tryhub_kredytnyi_ryzyk.pdf (дата звернення 05.04.2023).

66. Тригуб О.В., Ільченко С.А. Фінансова криза як стимул до консолідації банківської системи. *Економічний аналіз: Зб. наук. праць*. Тернопіль., 2016. URL: <http://econa.org.ua/index.php/econa/article/view/1085> (дата звернення 05.04.2023).

67. Тригуб О.В., Білик К.А. Консолідація кредитної заборгованості клієнта в банківській практиці. *Фінансові послуги: наук-практ. збірник*. Київ, 2018. № 6. URL: http://www.ukrbizn.com/scientific_collection_6_2018.html (дата звернення 24.04.2023).

68. Фастовець М. Проблемні аспекти ризиковості кредитування малого бізнесу в Україні. *Вісник Національного банку України*. 2007. № 2. С. 38–45

69. Фінансовий ринок: підручник / В. Шелудько. К. : Знання, 2008. 535 с

70. ФІНБАЛАНС: НБУ не буде карати банки за порушення порядку формування обов'язкових резервів. URL: [https://finbalance.com.ua/news/nbu-ne-bude-karati-banki-za-porushennya-poryadku-formuvannya-obov'yazkovikh-rezerviv/amp](https://finbalance.com.ua/news/nbu-ne-bude-karati-banki-za-porushennya-poryadku-formuvannya-obov'yazkovikh-rezerviv) (дата звернення 05.04.2023).

71. Cai J., Thakor A. Liquidity Risk, Credit Risk and Interbank Competition in Ukraine. NBU Journal. 2017. URL: <https://journal.bank.gov.ua/en/article/2017/241/02> (дата звернення 25.04.2023).

72. Council of Europe Development Bank: Credit risk. 2022. URL: <https://www.fitchratings.com/research/sovereigns/council-of-europe-development-bank-06-01-2023> (дата звернення 25.04.2023).

73. Craig Oliver. Is it time for banks and insurers to rethink complaints management? GB&Finance. URL: <https://www.globalbankingandfinance.com/is-it-time-for-banks-and-insurers-to-rethink-complaints-management> (дата звернення 05.04.2023).

74. Deloitte: Credit risk measurement technology trends. URL: <https://www2.deloitte.com/global/en/pages/risk/regulatory---legal/articles/gx-credit-risk-measurement-technology-trends.html> (дата звернення 25.04.2023).

75. EBRD: EBRD supports more than €53 million of food security loans in Ukraine. URL: <https://www.ebrd.com/news/2022/ebrd-supports-more-than-53-million-of-food-security-loan> (дата звернення 05.04.2023).

76. Edwin Agwu. Credit Risk Management: Implications on Bank Performance and Lending Growth. SSRN Electronic Journal. London. 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/328013464_Credit_Risk_Management_Implications_on_Bank_Performance_and_Lending_Growth (дата звернення 05.03.2023).

77. Halyna Zabchuk, Olha Ivashchuk. Banking risks in ukraine in conditions of strategic uncertainty in the development of the national economy. URL: <http://ibo.wunu.edu.ua/index.php/iboen/article/view/471> (дата звернення 12.04.2023).

78. K. Srinivasa Rao. Credit risk management policies of banks: A new approach. URL: <https://www.ideasforindia.in/topics/money-finance/credit-risk-management-policies-of-banks-a-new-approach.html> (дата звернення 05.04.2023).
79. Mayank Arora. Risk Management In Banking Sector. 2017. URL: https://ru.scribd.com/book/337237039/Risk-Management-In-Banking-Sector?utm_medium=cpc&utm_source=google_search&utm_campaign=3Q (дата звернення 05.04.2023).
80. Mahalingam M., Rao D.N. Stress Test for Risk Assessment Under Basel Framework Applied in Banking Industry. Social Science Research Network. March 28, 2014. URL: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2417156 (дата звернення 22.03.2023).
81. McAleese T., Kumar H., Erkoç D. Best practices for effectively managing non-performing loans. URL: https://www.alvarezandmarsal.com/sites/default/files/sidebar-callouts/am_nprpublication_f_page (дата звернення 21.03.2023).
82. McKinsey&Company. Banking models after COVID-19: Taking model-risk management to the next level. URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/risk-and-resilience/our-insights/banking-models-after-covid-19-taking-model-risk-management-to-the-next-level> (дата звернення 05.04.2023).
83. McKinsey: The future of bank risk management. URL: https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/dotcom/client_service/risk/pdfs/the_future_of_bank_risk_management.pdf (дата звернення 05.04.2023).
84. Nguyen Thi Thieu Quang, Christopher Gan . Bank Risk Management: A Regulatory Perspective. *Intechopen*. 2018. URL: <https://www.intechopen.com/chapters/62904> (дата звернення 05.04.2023).
85. Prykaziuk N., Diachuk H., Stuzhuk T. Credit risk management in the bank management system. Actual problems of science and practice. Abstracts of XIV international scientific and practical conference. Stockholm, Sweden 2020. Pp. 134-137.

86. Reply: New trends in credit risk management: real-time analysis and data teams. URL: <https://www.reply.com/avantage-reply/en/Shared%20Documents/New-Trends-In-Credit-Risk-Management.pdf> (дата звернення 25.04.2023).

87. Six Trends That Are Transforming Credit Risk Management. URL: <https://collectionhub.com/6-trends-that-are-transforming-credit-risk-management/> (дата звернення 12.04.2023).

88. Three Lines of Defense in Effective Risk Management and Control, The Institute of Internal Auditors, January 2013. URL: <https://www.vanderbilt.edu/internalaudit/internal-control-guide/coso.php#:~:text=COSO%2C%20the%20Committee> (дата звернення 05.05.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А.1

Структура категорії «банківський ризик» в підходах різних авторів

П.Н.	Автор, рік, вид наукової праці	Суть явища	Зміст явища	Результат явища
	Примостка Л. О. (монографія, Банківські ризики: теорія та практика управління)	ймовірність	недоотримання доходів або зменшення ринкової вартості капіталу банку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх чи внутрішніх чинників	
	Фастовець М. (стаття у віснику НБУ, Проблемні аспекти ризиковості кредитування малого бізнесу в Україні)	ймовірність	отримання доходів менших від очікуваних	і подальшого зниження вартості активів
	Бондаренко Л. А. (автореферат, Ризик-менеджмент кредитної діяльності комерційного банку)	можливість прийняття раціонального чи нераціонального управлінського рішення	в рамках якого можна дати кількісну та/або якісну оцінку дії факторів	і, як наслідок, отримати один із трьох економічних результатів: позитивний (прибуток), нульовий і негативний (збиток)
	Васильєва Т. А. (монографія у 2 томах, Управління ризиками банків)	кількісно оцінена ймовірність	невідповідності обсягових, просторових та часових параметрів фінансових потоків банку очікуваним, яка формується у результаті цілеспрямованої дії або бездіяльності зацікавлених суб'єктів економічних відносин,	що відбивається на зміні його фінансового стану та динаміки розвитку

Продовження Додатку А.1

5.	Забчук Г.М., Івашук О. О (стаття Банківські ризиків в Україні в умовах стратегічної невизначеності розвитку національної економіки, 2020 р.)	ймовірність виникнення	несприятливих подій,	які негативно впливають на капітал, ліквідність або в цілому фінансову стійкість банків.
----	---	---------------------------	----------------------	--

Додаток А.2

Структура категорії «ризик-менеджмент (в т. ч. банківської діяльності)» в підходах різних авторів

П.Н.	Автор, рік, вид наукової праці	Суть явища	Зміст явища	Результат явища
1.	Кльоба Л. (Ефективна економіка № 6, 2017, Ефективний ризик-менеджмент - запорука фінансової безпеки банку)/методичні рекомендації засад РМ банку	це система управління ризиками,	яка включає в себе стратегію та тактику управління,	направлені на досягнення основних бізнес-цілей банку
2.	Третяк Д. Д., Душейко П. А. (Економіка та держава. 2022, Теоретичні аспекти ризик-менеджменту банку)	один з напрямів сучасного менеджменту,	що вивчає проблеми управління ризиками, що виникають у діяльності самостійної господарської організації	
3.	Тарасевич Н. В. (Modern Economics, 2020, Актуальні аспекти формування системи ризик-менеджменту в банках України)	сукупність методів, прийомів і заходів	що дозволяють певною мірою прогнозувати настання ризикових подій	і вживати заходів до їхнього зменшення

4.	Кузьмак О. М. (2011 р., вісник Хмельницького університету, Ефективна система ризик-менеджменту як дієвий засіб забезпечення стійкості банківських установ).	ціленаправлена дія		на розвиток банківської діяльності та мінімізацію збитків
5.	НБУ (Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України)	процес	за допомогою якого банк виявляє ризики, здійснює оцінку їх величини, виконує їхній моніто-ринг і контролює свої ринкові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями ризиків.	

Додаток Б

Таблиця Б.1

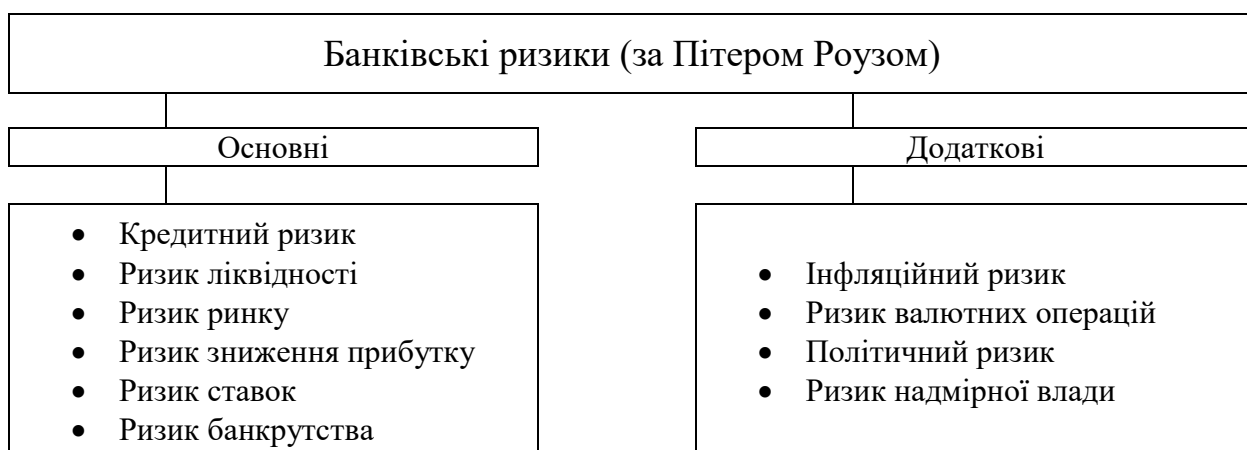
Класифікація ризиків Х. Грюнінга та С. Брайоновича-Братановича

Група ризиків	Складові групи
Фінансові ризики	<ul style="list-style-type: none"> - Структури фінансових документів; - Рівня капіталізації; - Позиковий ризик; - Ризик ліквідності; - Ризик відсоткової ставки; - Валютний ризик.
Ризики операційного середовища та ділові ризики	<ul style="list-style-type: none"> - Ділової стратегії і політики; - Технологічні ризики; - Управлінські ризики; - Ринкові ризики; - Ризики внутрішньобанківських операцій.
Форс-мажорні ризики	<ul style="list-style-type: none"> - Політичний та геополітичний ризики; - Ризик криз;

Джерело: складено автором на основі [77]

Рисунок Б.2

Класифікація банківських ризиків за П. Роузом

Джерело: складено автором на основі [5]

Класифікація банківських ризиків за Примосткою Л.О.

Джерело: складено автором на основі [60]